

LUNDS
UNIVERSITET

"Vi bygger en stad"

En studie om kulturella föreställningar i stadsplaneringen

Vladimir Okhnych

Masterprogram i tillämpad kulturanalys
Institutionen för kulturvetenskaper
TKAM02 - Våren 2018

Handledare
Susanne Lundin

Innehållsförteckning

Tack	iv
Abstrakt	v
Abstract in English	vii
Аннотация	viii
Анотацыя	x
Inledning	12
Syfte	13
Tidigare forskning	14
Teoretiskt ramverk	16
Metod	20
Observationer och anteckningar	20
Bildmaterial	22
Intervjuer på Stockholms stad	22
Informella samtal	24
Rapporter, detaljplaner, tjänsteutlåtanden mm.	25
Etik och reflexivitet	25
Disposition	26
Tre strategier för ordningsskapande	28
Strategi 1: störande moment	29
Strategi 2: tillhörighet och funktion	35
Strategi 3: skapa mötesplatser och synliggöra människor	43
Natur i staden	49
Strategiernas samspel	49
Naturens olika värde	54
Slutdiskussion och tillämpning	58

"Vi bygger en stad"	iii
Summary in English	61
Källor	66
Referenser	66
Bilaga	71

Tack

Detta arbete hade varit omöjligt utan stöd av mina vänner och kurskamrater, min handledare Susanne Lundins tålamod och kloka råd, samt medverkan av Vilhelm Meyer och Merete Boland. Jag vill dessutom tacka mina intervjupersoner på Stockholms stad för att de deltog i studien och delade med sig av sina kunskaper och erfarenheter.

Abstrakt

I den här kulturanalytiska studien undersöker jag de kulturella normer och värderingar som ligger till grund för hur Stockholms stad bedriver stadsplanering. Mitt fokus är på de personer som gör stadsplaneringen, de så kallade stadsplanerarna. Ambitionen är att genom intervjuer med dem få kunskap om de kulturella föreställningar om trygghet och ordning i stadsplaneringen som ligger till grund för deras arbete samt hur detta påverkar den fysiska utformningen av stadsrummet. I min analys utgår jag från Mary Douglas teorier i boken *Renhet och fara* som handlar om människans uppfattning om avvikelser, faror och trygghet. Jag använder även Jürgen Habermas bok *Borgerlig offentlighet* i vilken han diskuterar hur kategorier som privat och offentligt påverkar ordningen i samhället.

Jag har identifierat tre ordningskapande strategier hos mina intervjupersoner på Stockholms stad. Begreppet strategi använder jag för att beskriva kombinationen av olika metoder för att skapa en tryggare stadsmiljö som nämndes av mina intervjupersoner. Ordning i staden kan skapas genom att eliminera det som benämns som störande moment från stadsrummet, genom att programmera platser med tillhörighetsmarkörer och funktioner samt att skapa mötesplatser och synliggöra människor. Jag undersöker dessutom hur stadsplanerare tillämpar de tre strategierna för att integrera natur i staden.

Föreställningar om trygghet och ordning kan skifta. Dessa föreställningar är beroende av vilka grupper som befinner sig i sociala och kulturella maktpositioner som ger möjligheter att definiera vad som är rätt normer och värderingar och vad som, i det här fallet, är tryggt och ordnat. Det vill säga de grupper i samhället som har tolkningsföreträde. Vid stadsplanering är det Stockholms stad och dess stadsplanerare som har ett sådant tolkningsföreträde. Detta innebär att det sker konflikter mellan stadsplanerare och stadens invånare. Det kan även förekomma konflikter mellan olika grupper av invånare eftersom de kan ha olika föreställningar om ordning och trygghet. För att få med invånarnas perspektiv i planeringen av staden använder stadsplanerare sig av barn- och sociala konsekvensanalyser (BKA och SKA). Jag påstår att kulturella föreställningar om trygghet och ordning genomsyrar ovan nämnda analysmodellerna och att stadsplanerare kan använda sig av analysen av kulturella föreställningar i arbete med BKA och SKA.

Stockholms stad arbetar med att ta fram en ny analysmodell som heter sociala värdeskapande analyser (SVA). Detta innebär att det sker en förändring i de befintliga analysmodellerna, BKA

och SKA. Tanken med den nya analysmodellen SVA är att undersökningen av det som är socialt värdefullt genomförs tidigt i planeringsprocessen, tas med i arbetet och följs upp med hjälp av BKA och SKA. Jag kommer fram till att analyser av kulturella föreställningar om trygghet och ordning kan vara till nytta i planeringsprocessen, och bidra till att skapa en mer hållbar stad.

Nyckelord: trygghet, ordning, offentligt rum, barnkonsekvensanalyser, sociala konsekvensanalyser, socialt värdeskapande analyser, BKA, SKA, SVA

Abstract in English

In this cultural analytical study, I am investigating cultural concepts of security and order in the city planning. My analysis is based on Mary Douglas's theory that describes human perception of deviations, dangers and security presented in the book *Purity and Danger*. In addition, I use Jürgen Habermas' book *The Structural Transformation of the Public Sphere*, in which he explores how the categories private and public affect order in the society.

I have identified three strategies to create order used by my interviewees at Stockholm municipality. In this thesis, I use the term strategy to describe the combination of different methods mentioned by my interviewees to create a safer city environment. Order in the city can be created by eliminating disturbing elements from the city space, programming places with belonging markers and functions, as well as creating meeting places and making people visible. I also explore how urban planners apply these three strategies together to introduce nature in the city.

Concepts of security and order can vary depending on which group has prerogative to decide. It is here where conflicts between city planners and residents, as well as different groups of residents, tend to happen, as any of these groups can have different concepts of order and security. In order to get the residents' perspective in the planning process, urban planners use child and social impact assessments (CIA and SIA). I argue that cultural concepts of security and order permeate the above-mentioned assessment models and that city planners can benefit from the analysis of cultural concepts in their work with CIA and SIA.

Stockholm municipality is developing a new analysis model called social value creating assessment (SVCA), which causes a change in the existing assessment models, child consequence analysis and social consequence analysis. The idea behind the new assessment model SVCA is that the examination of socially valuable aspects is conducted early in the planning process, taken into account, and followed up by CIA and SIA. I conclude that analyses of cultural concepts of safety and order can be useful in the planning process and contribute to creation of a more sustainable city.

Keywords: security, order, public space, child impact assessment, social impact assessment, social value creation assessment, CIA, SIA, SVCA

Аннотация

В данном культурно-аналитическом исследовании я изучаю культурные представления о безопасности и порядке в городском планировании. В анализе я исхожу из теории Мери Даглас о представлениях людей об отклонениях, опасностях и безопасности, которые она исследует в книге «Чистота и опасность: Анализ понятий загрязнения и табу». Кроме того, я использую работу Юргена Хабермаса «Структурное изменение публичной сферы», в которой немецкий социолог исследует как категории «приватное» и «публичное» влияют на порядок в обществе.

На основе интервью с работниками Стокгольмского муниципалитета мне представляется целесообразным выделить три стратегии по созданию порядка в городе. В данной работе я использую понятие стратегия, чтобы описать комбинацию различных методов, которые градостроители используют для создания более безопасной городской среды. Порядок в городе может быть установлен посредством исключения мешающих элементов из городского пространства, программирования пространств знаками принадлежности и функциями, а также создания мест встреч, которые делают присутствие людей в городском пространстве заметным. Кроме того, я исследую практическое совмещение данных стратегий с целью введения природы в городскую среду.

Представления о безопасности и порядке могут отличаться в зависимости от того, какая группа имеет прерогативу интерпретации. В данной сфере могут возникать конфликты между градостроителями и жителями города, а также между группами жителей, поскольку все они могут иметь разные представления о порядке и безопасности. Таким образом, чтобы ввести перспективу жителей в процесс планирования, градостроители используют модели «Анализ последствий для детей» и «Анализ социальных последствий». Я прихожу к выводу, что культурные представления о безопасности и порядке лежат в основе вышеперечисленных аналитических моделей, а также к выводу, что градостроители могут использовать анализ культурных представлений в работе с моделями «Анализ последствий для детей» и «Анализ социальных последствий».

Стокгольмский муниципалитет разрабатывает новую аналитическую модель под названием «Анализ создания социальных ценностей», что меняет уже существующие аналитические модели, «Анализ последствий для детей» и «Анализ социальных

последствий». Смысл новой аналитической модели состоит в том, что исследование социальных ценностей будет проводиться на ранних этапах планирования, использоваться в работе над детальными планами и закрепляться последствием проведения «Анализом последствий для детей» и «Анализом социальных последствий». Я прихожу к выводу, что анализ представлений о безопасности и порядке может быть полезным в процессе планирования и способствовать созданию более социально ответственного города.

Ключевые слова: безопасность, порядок, публичное пространство, анализ последствий для детей, анализ социальных последствий

Анатацыя

Ў дадзеным культурна-аналітычным даследаванні я вывучаю культурныя ўяўленні пра бяспеку і парадак ў гарадскім планаванні. Ў аналізе я зыходжу з тэорыі Мэры Даглас аб ўяўленнях людзей пра адхіленні, небяспекі і парадак, якія яна даследуе ў кнізе "Чысцыня і небяспека: Аналіз паняццяў забруджвання і табу". Апроч таго, я карыстаюся працай Юргена Хаберамаса "Структурнае змяненне публічнай сферы", ў якой нямецкі сацыёлаг даследуе як катэгорыі "прыватнае" і "публічнае" ўплываюць на парадак у грамадстве.

На падставе інтэрв'ю з супрацоўнікамі Стакгольмскага муніцыпалітэта мне ўяўляецца мэтазгодным вылучыць тры стратэгіі па стварэнні парадку ў горадзе. У дадзенай працы я выкарыстоўваю паняцце стратэгія, каб апісаць камбінацыю розных метадаў, якія горадабудаўнікі выкарыстоўваюць для стварэння больш бяспечнага гарадскога асяроддзя. Парадак у горадзе можа быць усталяваны праз выключэнне замінаючых элементаў з гарадской прасторы, праграмаванне прастор знакамі прыналежнасці і функцыямі, а таксама стварэнне месцаў сустрэч, якія робяць прысутнасць людзей у гарадской прасторы прыкметным. Акрамя таго, я даследую практычнае сумяшчэнне гэтых стратэгий з мэтай умяшчэння прыроды ў гарадское асяроддзе.

Ўяўленні пра бяспеку і парадак могуць адрознівацца ў залежнасці ад таго, якая група мае прэрагатыву інтэрпрэтацыі. У гэтай сферы могуць узнікаць канфлікты паміж горадабудаўнікамі і жыхарамі горада, а таксама паміж групамі жыхароў, таму што ўсе яны могуць мець розныя ўяўленні пра парадак і бяспеку. Такім чынам, каб увесці перспектыву жыхароў у працэс планавання, горадабудаўнікі выкарыстоўваюць мадэлі «Аналіз наступстваў для дзяцей» і «Аналіз сацыяльных наступстваў». Я прыходжу да высновы, што культурныя ўяўленні пра бяспеку і парадак ляжаць у аснове вышэйпералічаных аналітычных мадэляў, і таксама да высновы, што горадабудаўнікі могуць выкарыстоўваць аналіз культурных уяўленняў ў працы з мадэлямі «Аналіз наступстваў для дзяцей» і «Аналіз сацыяльных наступстваў».

Стакгольмскі муніцыпалітэт распрацоўвае новую аналітычную мадэль пад назвай «Аналіз стварэння сацыяльных каштоўнасцяў», што змяняе ўжо існуючыя аналітычныя мадэлі. Сэнс новай аналітычнай мадэлі складаецца ў тым, што даследаванне сацыяльных каштоўнасцяў будзе праводзіцца на ранніх этапах планавання, выкарыстоўвацца ў працы над дэталёвымі планами і замацоўвацца пры правядзенні «Аналізаў наступстваў для

дзяцей" і "Аналізаў сацыяльных наступстваў». Я прыходжу да высновы, што аналіз уяўленняў пра бяспеку і парадак можа быць карысным у працэсе планавання і спрыяць стварэнню больш сацыяльна адказнага горада.

Ключавыя словы: бяспека, парадак, публічная прастора, аналіз наступстваў для дзяцей, аналіз сацыяльных наступстваў

Inledning

”Vi bygger en stad”. Det är citatet, som jag använder i titeln på min uppsats kommer från en av intervjupersonerna som deltog i denna studie. Men vad är en stad? Vad betyder att bygga en stad?

I detta arbete försöker jag ge svar på några av de frågorna utifrån ett kulturanalytiskt perspektiv. För att göra det undersöker jag kulturella föreställningar om trygghet och ordning i staden hos personer jag pratat med på Stockholms stad och som jag väljer att kalla för stadsplanerare. Samt hur de föreställningarna återspeglas i två analysmodeller; barn- och sociala konsekvensanalyser.

Kommuner i Sverige har s.k. markmonopol som betyder att kommuner får själv bestämma hur marken ska exploateras. Markmonopolet är grundläggande för hela planerings- och byggnationsprocessen, då är det alltid kommunala kontor, till exempel, stadsbyggnadskontor eller exploateringskontor, som har det sista ordet i processen. I sitt arbete använder de som arbetar på kommunala kontor sig av barn- och sociala konsekvensanalyser (vidare BKA och SKA)

Ursprungligen är SKA en analysmodell utvecklad av Göteborgs stad år 2014 för att utvärdera detaljplaneförslag till områden med planerad bebyggelse utifrån det sociala perspektivet. BKA är en analysmodell som är också utvecklad av Göteborgs stad. Syfte med denna analysmodell är att uppmärksamma frågor som gäller barn och unga i stadsplaneringen. Idag arbetar flera av Sveriges kommuner med BKA och SKA men alla analyser är olika och görs på olika sätt. Dessa analyser görs både av kommuner och rådgivningsföretag.

Första gången jag fick tag i de här analysmodellerna var under min tid som praktikant på Lunds kommun. Tillsammans med en annan student skulle jag planera och genomföra workshops med barn i olika åldrar för att utvärdera Lunds kommuns nya översiktsplan. Vår insats var en del av en större process som kallas för medborgardialog¹. Medborgardialogen används av kommuner och rådgivningsföretag för att genom olika undersökningar skapa ett underlag som används i en senare del i BKA och SKA. Medborgare är i detta sammanhang ett begrepp som betecknar invånare i ett visst område. Jag lånar begreppet av de som jobbar på kommuner. Men eftersom

---

¹ Mer information om projektet finns på Lunds kommuns webbsida (Strategiska utvecklingsavdelningen, 2018).

det innebär en kategorisering, väljer jag att använda det i texten bara när analysen berör själva medborgardialog. I alla andra fall väljer jag bort begreppet medborgare.

En annan del av vårt uppdrag på Lunds kommun var att bistå i arbetet med ortsutvecklingsprojektet Fokus Genarp som kommunen startade år 2016. Projektet, vars syfte var att utveckla Genarp tillsammans med ortens invånare, skulle resultera i ett flertal initiativ som invånarna skulle driva själva tillsammans med Lunds kommun. Det var då jag fick upp ögonen för ovan nämnda barn- och sociala konsekvensanalyser, något som ligger i grunden för min uppsats. Idén om att koppla medborgardialog med hållbarhetsperspektiv har delvis också sina rötter i mitt tidigare arbete på Lunds kommun.

Nu när Stockholms stad utvecklar något som kallas för socialt värdeskapande analysmodell (SVA) vill jag undersöka hur denna analysmodell förhåller sig till de redan existerande BKA och SKA och medborgardialog. Då det är en kulturvetenskaplig studie, koncentrerar jag mig främst på hur stadsplanerarnas föreställningar om hur en stad ska se ut återspeglas i olika dokument, som i barn- och sociala konsekvensanalyser. Jag betraktar BKA och SKA som reflektion och uttryck över hur stad/stadsdel/område kan se ut och påstår de har en kulturell förankring.

Syfte

I denna studie undersöker jag hur Stockholms Stad arbetar med hjälp av olika analysmodeller med sociala värden samt ordning- och trygghetsskapande processer för att motverka segregation och bidra till att skapa en mer jämlik och socialt hållbar stad. För att göra detta, använder jag i uppsatsen begreppet *kulturell föreställning*.

Enligt Svenska Akademiens ordlista över svenska språket är en *föreställning* ”i medvetandet kvarbliven bild av något man iakttagit eller tänkt” (Svenska Akademiens ordböcker, 2018). Jag påstår också att kulturella föreställningar är socialt konstruerade. Att identifiera en social konstruktion är inte tillräckligt, menar Ian Hacking i sin bok *The Social Construction of What?* (2000:2). Hacking börjar sin bok med att hävda att nästan allt kan vara socialt konstruerat. Hacking påstår att forskare istället bör granska betydelser av social konstruktion och undersöka vad en enskild social konstruktion handlar om (2000: 26). Denna teoretiska ingång är nyttig för mitt arbete då jag även betraktar staden som social konstruktion. Det vill säga att jag undersöker kulturella föreställningar som ligger bakom planeringen av staden. Ordet *kulturell* syftar alltså precis på att föreställningar om staden är socialt konstruerade. Min definition av kulturell föreställning är en socialt konstruerad bild över hur någonting, i detta fall staden, bör se ut.

Mer specifikt undersöker jag hur kulturella föreställningar om trygghet och ordning återspeglas i stadsbyggnadskontorets och exploateringskontorets metoder att skapa ordning i staden. Detta gör jag genom att undersöka vad stadsplanerare anser vara tryggt och ordnat, dvs. hur kulturella föreställningar påverkar planeringen. Dessutom vill jag ta reda på hur de föreställningarna påverkar barn- och sociala konsekvensanalyser som används i planeringsarbetet.

Slutligen undersöker jag hur idéer och föreställningar om trygghet och ordning återspeglas på en övergripande nivå genom att granska hur natur blir del av staden. Jag vill analysera hur natur utvecklas som ett offentligt rum som ska vara tillgängligt för alla oavsett individens socioekonomiska härkomst.

Tidigare forskning

Som jag beskrev tidigare, kommer stor del av inspirationen till detta arbete från mitt arbete med Fokus Genarp. Med denna bakgrund började jag undersöka utvecklingen av svenskt samhälle och svenska städer med ett speciellt fokus på Stockholm genom flera klassiska böcker av svenska etnologer, bland annat Åke Daun's *Förortsliv* (1976). Etnologen skissar tillvaron, relationer och seder i stockholmsförorten Vårberg. Det som speciellt intresserar Daun är Vårbergbornas vardagsrutiner, till exempel hur de spenderar sina helger och semestrar eller umgås med släkt och vänner på fritiden. Daun undersöker förortslivet i sin helhet och försöker förstå hur det skiljer sig från livet i staden, speciellt i innerstaden.

Daun skissar på så sätt konflikten mellan förort och innerstad, något som präglar dagens Stockholm och andra svenska storstäder än idag enligt flera författare, bland annat journalisten Johanna Langhorst. I sin bok *Förortshat* (2013) belyser Langhorst ojämlikheter i relationerna mellan olika stadsdelar, med ett speciellt fokus på området Tensta i nordvästra Stockholm. Det verkar sålunda idag, liksom förr, finnas ett spänningsförhållande mellan land och stad. Ett spänningsförhållande som dock har andra karakteristika idag än till exempel vad som utmärkte tiden som Åke Daun beskriver. Konflikten mellan land och stad så som Daun, Hellspong, Löfgren och Frykman beskriver den är inte längre aktuell. Jag använder inte heller begrepp land och förort som synonymer. Men jag påstår att i jämförelse till staden har både land och förort en underordnad position, då staden befinner sig högst upp i hierarkin.

I en annan klassisk bok *Land och stad* ger Mats Hellspong och Orvar Löfgren en detaljerad beskrivning över det svenska samhället på 1800-talet och tidiga 1900-talet. Där beskriver Mats Hellspong och Orvar Löfgren hur industrialismen under sena 1800-tal bidrog till nya livsformer i fabrikskvarter och industrisamhällen. Dessutom är Mats Hellspongs beskrivningar av svenska

städers utveckling under denna tidsperiod väldigt givande för att förstå bakgrunden till varför Stockholm ser ut så som det gör idag. Hellspong visar hur "sambanden mellan arbetsplats och bostadsort" sprängdes vid slutet av 1800-talet när "tjänstemän flyttade ut till nya villaförorter" (1972: 220).

Författaren beskriver olika segregationsmönster, till exempel hur industriens flykt från arbetarstadsdelar bidrog till dess omvandling till homogena förvaltnings- och medelklassområden som östra Kungsholmen. Enligt författarna berodde detta segregationsmönster på den snabba tekniska utvecklingen och bilismen senare på 1950 och 1960-talet (1972:230). Segregationsmönstret bidrog också till att Stockholms innerstad idag har en blandning av olika funktioner (förvaltning, bostäder, handel, infrastruktur mm), medan "bostadsbebyggelsen [utanför stadskärnan] har tvingats underordna sig vägnätets ofta förödande expansion" och format tillslut förorter med mindre mångfald av funktioner (ibid).

En annan viktig bok i mitt arbete är *Den kultiverade människan* av Jonas Frykman och Orvar Löfgrens. Författarna granskar hur allmogemänniskan från 1800-talets bondesamhälle blev borgare på 1900-talet och vad den här utvecklingen baseras på. Det är en etnologisk studie av de stora förändringar som skedde under förra århundradet. Jag är medveten om att begreppen borgare och borgerskap som Frykman och Löfgren använder är knutna till en period förgången historisk tid, men ser potential att använda det för min analys av stadsplanering i dagens Sverige. I min uppsats använder jag begreppet borgare i första hand som en term för att beskriva den samhällsgrupp som har makten att dra upp rättesnörena för hur ett samhälle ska se ut. Vidare i presentationen av mina analytiska verktyg förklarar jag varför detta begrepp är viktigt i mitt arbete och hur jag använder det i dagens sammanhang. Författarna undersöker uppfattningar om tiden, naturen, hemmet, kroppen och renhet. Det sista är speciellt viktigt för min uppsats, då Jonas Frykman visar sambandet mellan orenhet och social kontroll, och undersöker hur denna koppling manifesteras av svenska bönder och borgare (1972: 138). Kopplingen mellan orenhet och social kontroll samt hur bönder och borgare organiserade sin vardag är viktig för min undersökning då föreställningar om orenhet och ordning lever i samhället än idag, fast i andra former. Frykman illustrerar detta genom att berätta om hur renhållningen i hushållet, eller "strävan att skapa ordning ur kaos inom hemmiljön" fortsätter vara en betydande del av det vardagliga livet (1972: 146–147).

Ovan redovisade böcker har ett gemensamt tema som är betydelsefullt för mitt arbete. De beskriver den snabba övergången från bondesamhälle till ett industrialiserat samhälle och dess

påverkan på människors vardag. Bland annat har den här övergången inneburit en social och ekonomisk differentiering (Hellspong & Löfgren 1972: 223–224). Under slutet av 1800-talet och första halvan av 1900-talet växer ett mönster fram med en allt mer familjecentrerad livsstil som kretsar kring föräldraskap, barn och nära släkt, något som Löfgren i *Den kultiverade människan* kallar för *tvåsamheten* (1983:76). På 1960-talet blir kärnfamiljen ”livets centrala enhet” som Åke Daun uttrycker det (1976: 242). De gamla föreställningarna om orenhet och ordning följer med i den utvecklingen.

Nya storskaliga bostadsområden byggs för den nya moderna människan som organiserar sitt liv kring hygien, menar etnologen Per-Markku Ristilammi i sin avhandling *Rosengård och den svarta poesin: en studie av modern annorlundahet* (1993: 29). Enligt forskaren är miljonprogramområdena ”ett gränsland, en zon där det moderna samhället skapas på både konkret och symboliskt plan” (1993: 14). Ristilammis avhandling är en detaljerad skildring av kulturella processer som pågår i detta gränslandet inte bara i Malmö utan i andra svenska storstäder. Precis som i ovan redovisade böcker har orenhet och fara en påtaglig inverkan på livet i Rosengård. Ristilammi berättar om ett nedslitet hus som bostadsbolaget valde att inte rusta upp. Detta hus blev för invånarna ”en gränslinje bakom vilken socialt kaos hotade” (1993: 125)

Teoretiskt ramverk

Precis i början av mitt fältarbete lade jag märke till skillnader mellan olika stadsdelar i Stockholm. Jag märkte att stadsdelarna är organiserade på olika sätt och att det påverkar hur de fungerar socialt. I sin bok *Renhet och fara* ger Mary Douglas viktiga teoretiska redskap att förstå de skillnaderna som jag märkte mellan olika områden i Stockholm. Mary Douglas är en brittisk kulturanropolog som i sina verk analyserar vardagslivet och ritualer som präglar det. Boken *Renhet och fara* handlar om hur människor ser på ordning i samhället. Författaren framför idén att vi organiserar våra liv och samhällen enligt föreställningar om vad som avviker från ordningen (1997: 10).

Detta sätt att organisera våra liv, är enligt Douglas en positiv och kreativ handling. Douglas påstår att människor jagar avvikelser från ordningen i miljön omkring oss ” för att få den att överensstämja med en uppfattning om hur det bör se ut” (Douglas 1997:10–11). Så agerar vi inte bara hemma eller på en arbetsplats utan också i våra städer. Men olika avvikelser är bara ett tecken för oordning. De avvikelserna betraktas som farliga. Därför jagar människor efter dem i strävan att skapa ordning.

Att undvika och bekämpa fara betyder enligt Douglas att skydda ordningen i samhället, då "hela universum tas i anspråk för människors försök att tvinga varandra till god samhällsanda" (1997:12). Douglas teori pekar på är att det inte bara är samhällsordningen som skyddas utan också enskilda medlemmar av ett samhälle. Eftersom samhället befinner sig i förändring och drabbas olika typer påtryckningar, försvarar sig dess medlemmar från både inre och yttre hot och faror (Douglas 1997:13). Försvaret av ordningen kan te olika former. Jonas Frykman, som tar fasta på samma idé som Mary Douglas, argumenterar i sin bok *Den kultiverade människan* att våra vardagsritualer, till exempel städning, har både praktisk och symbolisk betydelse. Städning är, i likhet med vad Douglas säger, ett sätt att upprätthålla ordningen. Den symboliska aspekten handlar om att vi människor strävar efter att ha en fast grund i som ska tillhöra oss i en föränderlig värld (1983:140).

Relationer mellan fara och ordning som Mary Douglas undersöker i sin bok är viktiga i min analys. Jag utgår alltså från Douglas idé att människor skapar ordning genom att bekämpa faror. Med detta perspektiv i bakgrunden, undersöker jag hur stadsplanerare på Stockholms stad organiserar stadsmiljöer, dvs. skapar ordning genom att ta bort faror från stadsrummet. Faror handlar om oordning, men i bemärkelsen av ett slags social oordning. Dvs. att det sätts likhetstecken mellan grupper av lägre social status som saknar tolkningsföreträde och deras miljö som beskrivs som oordnat och otrygg.

Att få bestämma över den värld man lever i ger enligt Frykman "en känsla av trygghet" (1983:140). Frykman utvecklar Douglas idé om att medlemmar i samhället skyddar ordningen genom att ta bort faror, och det ger i sin tur upphov till trygghetskänslan. Trygghet är ett nyckelord i det här arbetet, och i min analys tar jag efter Frykman och gör en koppling mellan trygghet och ordning. Frykman påstår att människors kamp mot oordning är "den klassiska kampen mot kaos" (1983: 140). På liknande sätt betraktar jag stadsplanering som en process av skapande av en viss kulturell och symbolisk ordning i den omgivande värld som annars kan förefalla oordnad och kaotisk för människor.

Att skapa ordning innebär att skapa kategorier. I linje med Douglas och Frykman innebär det att företeelser som avviker från en ordning ses som oordning och faror. Konsekvensen av ordningskapande är att alla avvikelser ska registreras och behandlas enligt vissa regler (Douglas 1997:13). Som ovan diskuterat är sådana avvikelser således faror som medlemmar i ett samhälle undviker och motstår eftersom de inte stämmer överens deras bild av ordningen i samhället. Douglas teoretiska verktyg passar väl för att undersöka kulturella föreställningar om trygghet

och ordning av stadsplanerare på Stockholms stad, eftersom hennes verktyg visar hur en viss företeelse kan bli avvikelser från en ordning. Verktøget hjälper dessutom till att förstå stadsplanerarnas position i samhället, något som jag diskuterar senare i studien.

En trygghetskänsla som uppstår befinner sig på så sätt inom en viss ordning och är beroende av den. Händelser som avviker från ordningen anses som hotfulla mot den och orsakar otrygghet. Men vilka medlemmar i samhället definierar trygghet och ordning?

Att samhället, som jag tidigare påpekat, försvarar sig från olika inre och yttre hot rimmar väl med två kategorier som jag hämtar från Jürgen Habermas bok *Borgerlig offentlighet*. De kategorierna är *privat* och *offentligt*. Som Mats Dahlkvist skriver i en inledande artikel till Habermas bok: "De [kategorierna] är levande därför att de uttrycker faktiska förhållanden i vårt samhälle" Dahlkvist påstår också att människor betar sig enligt föreställningar om vad som är privat och offentligt. De här kategorierna påverkar alltså människors handlingar i vardagslivet. (Dahlkvist/Habermas 1998: ii). De genomsyrar våra liv och befinner sig dessutom i en stadig förändring.

Habermas undersöker den historiska utvecklingen av borgerlig offentlighet och ger flera exempel av hur privata och offentliga rum såg ut i olika tider. Här vill jag tillämpa Habermas idéer om det privata och det offentliga till olika stadsmiljöer och undersöka gränsdragningen mellan dem i stadsrummet. Diskussionen om privata och offentliga rum i staden och gränser mellan dem återspeglas i idéer om hur staden ska planeras och bebyggas.

Det är viktigt att klargöra Habermas begrepp borgerlig. Borgerlig offentlighet tar enligt Habermas över den representativa offentligheten som existerade i olika former fram till början på 1800-talet (1984:14) Den nya offentligheten baseras på kapital (1984: 20) och det är inte adeln utan de nya borgare, "som från första början är en läsande publik" som formar den (1984:23). Idag i den borgerliga offentlighetens upplösningsfas används begreppet borgerlig framför allt i politiskt sammanhang som motsats till socialistisk (SAOL 14), men betecknar fortfarande något eller någon "som tillhör eller har samband med (den besuttna) medelklassen", "ofta med tonvikt på ordning, ekonomisk trygghet e.d." (SO) (Svenska Akademiens ordböcker, 2018). I min uppsats använder jag inte begreppet borgare i dess politiska mening utan som synonym av de grupperna i samhället som har tolkningsföreträde. På så sätt är borgerligheten i min uppsats en grupp som definierar vad som är farligt, ordnat och tryggt.

Gränsen mellan det privata och det offentliga i stadsrummet dras på olika sätt beroende på vem som bestämmer. Frågan om vem det är som har makt i stadsrummet är viktig och politiskt laddad. När jag tidigare redogjorde för Mary Douglas teorier använde jag uttrycket medlemmar i samhället. Det är dock inte alla medlemmar i samhället som jag undersöker, utan stadsplanerare som har tolkningsföreträde genom sina befattningar.

Enligt Habermas finns det tre komponenter som tillsammans skapar den borgerliga offentligheten: det privatägda, det offentliga och den privata autonomin eller det intima (1984:74). Vidare i texten använder jag begreppet privat i den mening som Habermas använder sitt begrepp den privata autonomin, alltså det som har att göra med familj, egendom och "privatpersonernas funktioner" (1984:74). Habermas idé om det privatägda och det offentliga som först böjar likna varandra och sedan sammansluts är aktuell för mitt arbete eftersom den får konsekvenser i stadsplaneringen. Kommunerna som styr över exploateringen av marken tillhör den offentliga sektorn, men det gör de inte ensamma utan de delar ansvaret med privatägda företag. Habermas undersöker hur det offentliga ansvaret delas med privata företag och hur vår uppfattning om det offentliga förändras över tiden².

I samarbete med andra aktörer såsom byggbolag, rådgivningsbyråer, arkitektkontor med flera, formar kommuner det som jag väljer att nämna *det gemensamma handlingsutrymmet*³. När det inte finns någon tydlig indelning mellan det privatägda och det offentliga blir familjeliv, eller det privata alltmer privat, påstår Habermas (1984:133). I detta spänningsfält sker det konflikter mellan offentliga och privata intressen, något som är intressant att undersöka.

Vem bestämmer över stadsrummet? Vem bygger man för? Hur ska människor leva? Det är bara några av exemplen där det kan ske konflikter mellan offentliga och privata intressen. Det är också några av huvudfrågor i stadsplaneringen. Genom bland annat barn- och sociala konsekvensanalyser undersöker planerare (på en kommunal förvaltning eller på ett privat företag) hur ett nytt inslag i det offentliga rummet kan komma att påverka stadsbornas privata liv. Samtidigt finns det en strävan att ta hänsyn till de enskilda invånarnas åsikter i planeringen

---

² Mikkel Schønning Sørensen undersöker samarbetet mellan Stockholms stad, Huddinge kommun och företag som öppnade sina kontor och affärer i Skärholmen/Kungens Kurva i sin bok *Projective planning: An inquiry into the justifications for urban planning*. För projekt som liknar det i Skärholmen/Kungens Kurva, använder Sørensen begreppet flexibla projekt (2007:200).

³ Det gemensamma handlingsutrymmet är ett begrepp som jag utvecklade från Sørensens idé om flexibla projekt. Detta begrepp betecknar handlingsutrymme som ligger utanför kommunalt, privat eller annan aktörens ansvar och organiseras tillsammans i samarbete mellan alla aktörer involverade i projektet.

genom till exempel medborgardialog som kan vara underlag till barn- och sociala konsekvensanalyser.

Metod

För att undersöka hur Stockholms stad arbetar med att bygga bort den fysiska segregationen i staden, valde jag att undersöka två områden i Stockholm. Ursprungligen kunde jag inte koncentrera mig på ett eller flera specifika områden, och därför lät jag valet av mina intervjupersoner påverka valet av områden. De två områdena som jag undersöker är Skärholmen-Vårberg och Norra Djurgårdsstaden.

Skärholmen är ett av de första miljonprogramsområdena i Stockholm och har från början fått mycket kritik. Redan två dagar efter att området invigdes publicerade litteraturkritikern Lars-Olof Franzén en artikel i Dagens Nyheter med talande rubriken *Riv Skärholmen* (Franzén, L-O. 1968: 5). Sedan 1968 har området tillsammans med andra liknande stadsdelar runt om i Stockholm varit i centrum av samhällsdebatter. Då mitt fältarbete ägt rum i både Skärholmen och Vårberg, och båda områden ingår i ett större projekt av Stockholms stad, Fokus Skärholmen, använder jag i texten benämningen Skärholmen-Vårberg.

Norra Djurgårdsstaden är en stadsdel i nordöstra Stockholm som omfattar de gamla industri- och hamnområden längst Lilla Värtan samt det gamla arbetarområdet Hjorthagen vid Ropstens tunnelbanestation. Idag befinner sig området i en omvandling och är ett av Stockholms största stadsutvecklingsområden. Eftersom området består av olika delar, såsom hamnen, trafiknod Ropsten, bostadsområde Hjorthagen från 1930-talet mm, har området en mycket varierande karaktär.

Observationer och anteckningar

Jag hade möjlighet att planera och utföra observationer innan själva intervjutillfällena. Valet av två olika områden för analysen hade stor potential för min undersökning. Som Aspers påpekar i *Etnografiska metoder* (2007) "den kontrastverkan som två olika platser kan skapa är stor" (s. 73). Det var jag medveten om från början. Samtidigt blev det en stor fördel att undersöka stadsdelarna som är så olika, eftersom analys av deras olikheter gav mig en bättre förståelse av stadsplaneringsprocessen. Jag har på så sätt fått mycket värdefullt material som jag inte skulle kunna samla in om jag hade studerat bara ett område (Aspers 2007: 73).

Att undersöka ett bostadsområde betyder att undersöka det som O'Toole och Were kallar för *material culture*. I sin artikel *Observing Places: Using Space and Material Culture*, påpekar

författarna den materiella kulturens speciella betydelse: "Material objects and places are ostensibly constructed and possessed for an operational purpose, but also create and communicate meaning" (2008: 617-618). Det är detta spänningsförhållande mellan fysiska byggnader och dess symboliska betydelser som jag är intresserad av.

Den första observationen ägde rum i Skärholmen-Vårberg. Mitt första besök var förberedande och innebar att jag promenerade i olika delar av Skärholmen och Vårberg för att bekanta mig med området. Efter att ha fått överblick över området planerade jag mitt nästa besök och fältobservation mer i detalj. Mer specifik använde jag kartor över området, tjänsteutlåtanden och barnkonsekvensanalys som genomfördes inom ramen för Fokus Skärholmen. Dessa förberedelserna var viktiga eftersom jag kunde se vilka platser var planerade för ny bebyggelse eller ombyggnation. Då lade jag märke till några platser som, i svar på *Förslag till detaljplan för Skärholmsdalen i stadsdelen Sättra* och på *Förslag till detaljplan för Vårbergsvägen i stadsdelarna Vårberg och Skärholmen* (Skärholmens stadsdelsförvaltning, 2017), utpekades som otrygga och/eller lämpliga för nybyggnation eller ombyggnad. Skärholmsdalen är en del av Skärholmen bakom Skärholmsberget sett från tunnelbanestationen. Platserna utpekade i tjänsteutlåtandena var i mitt fokus under den andra observationen.

Under mina observationer i Norra Djurgårdsstaden valde jag samma metod som vid de tidigare tillfällena i Skärholmen-Vårberg. Det första besöket dedikerade jag till att skaffa mig grundläggande kunskap om området och det andra besöket handlade om att undersöka vissa specifika områden som på planöversikt över området från juni 2016 är markerade som lämpliga för bostadsbebyggelsen (Stadsbyggnadskontoret, 2017). Jag använde mig också av SKA av Södra Värtahamnen som togs fram av arkitektkontoret Spacescape. Södra Värtahamnen är ett av delområdena som ingår i Norra Djurgårdsstaden.

Detta sätt att samla in empiriskt material hade hjälpt mig att sätta begränsningar i min studie och bli bekant med områdena innan jag började fördjupa mig i de kulturella aspekterna av stadsplanering. I artikeln *Writing small discoveries* (2006) påstår Aksel Tjora med referens till Erlandson et al att observationer bidrar till att forskaren utvecklar en självständig uppfattning av fältet. (s. 430) Dessutom påpekar Tjora med referensen till Adler och Adler att observationer är interaktiva och är en bra, alternativ källa av empiriskt data som hjälper i analysen av annat empiriskt material (ibid). Det insamlade materialet bidrog till att förbereda intervjuer och på så sätt undersöka de kulturella föreställningar om tryggheten i staden som styr planarbetet på Stockholms stad.

Efter alla observationer förde jag anteckningar med mina intryck ifrån områdena, något som jag kan nu använda för att återskapa mina upplevelser. Jag förde anteckningar enligt den strategi som Nicholas H. Wolfinger beskriver som *comprehensive note-taking* i sin artikel *On writing fieldnotes: collection strategies and background expectancies* (2002). Mina anteckningar är av kronologisk karaktär och är organiserade enligt mina observationers utveckling. Anteckningarna börjar när jag kommer in i området och fortskrider fram tills jag avslutar observationen (2002:95).

Bildmaterial

I sin bok *Doing visual ethnography* påstår Sarah Pink att bilder finns överallt och att etnografisk forskning är sammanflätad med bilder och metaforer precis lika mycket som bilder är sammanflätade med personliga identiteter, narrativ, samhällen, kulturer mm (Pink 2001: 17). Att ta bilder under mina observationer var på så sätt en självklar del av fältarbetet. Patrik Aspers hävdar i sin bok *Etnografiska metoder* att: "Om man vill förstå andras mening, dvs. hur de tänker om saker och vad de intenderar, måste mening knytas till "medier". Vanligen tänker vi oss språket som förmedlare av mening, men även bilder och praktik uppfyller denna funktion" (Aspers 2007: 38). Att använda bilder är alltså en stor fördel i ett försök att förstå den materiella kulturen.

Tillsammans omfattar bildmaterialet 263 bilder. En sådan mängd bilder möjliggör nya tolkningar av fältmaterialet men också användning för andra ändamål (2007: 107). Till exempel använde jag 18 bilder under intervjuer med stadsplanerare på Stockholms stad. Valet av bilder berodde på flera faktorer, bland annat bildens koppling till en plats utpekad i ett tjänsteutlåtande eller en konsekvensanalys samt bildens relevans för syften med denna undersökningen. Några av de här 18 bilderna analyserar jag i vidare i texten, medan resten återfinns som bilagor. Jag väljer att använda bilder i texten eftersom de ger en bra illustration av vad mina intervjupersoner pratar om och underlättar analysen av platserna.

Intervjuer på Stockholms stad

Eftersom mina intervjupersoner på Stockholms stad valde att vara anonyma, kommer jag inte använda några namn i texten. Mer om hur jag arbetat med anonymitet av mina intervjupersoner berättar jag i stycket *Etik och reflexivitet*. Av fyra intervjupersoner på Stockholms stad, arbetar tre på exploateringskontoret och en på stadsbyggnadskontoret. Två av de jag pratat med, arbetar med olika delprojekt i Skärholmen-Vårberg inom ramen för det stora projektet, Fokus

Skärholmen. En av intervjupersonerna arbetar med Norra Djurgårdsstaden. Slutligen arbetar den fjärde intervjupersonen på stadsbyggnadskontoret och har ett mer övergripande ansvar för social hållbarhet i stadsbyggnation.

Intervjuer är något som denna studie grundas på. Jag betraktar och använder intervjuer som tillgång till ”another level of reality – the social” som finns bakom den enskilda personen (Davies 2008:98). Denna iakttagelse av Charlotte Aull Davies förklarar även valet av mina intervjupersoner. Eftersom syftet med min studie är att undersöka stadsplanerarnas kulturella föreställningar, ville jag få information från en specifik grupp av människor som har tolkningsföreträde, då det är de som planerar staden (2008:98).

När det gäller strukturen i intervjuerna, gjorde jag ”tematiskt öppna intervjuer som bygger på samtals logik” (Aspers 2007: 134). Det innebär bland annat att mina teoretiska verktyg inte alltid framgick i våra samtal. Samtidigt förekom även ett antal specifika frågor i alla intervjuer, till exempel ”Hur arbetar ni med natur i staden?”. Dessutom använde jag bilder i under alla intervjutillfällen. Det var ett sätt för mig att använda materialet från observationerna i Skärholmen-Vårberg och Norra Djurgårdstaden. Bilderna som jag tagit, blev ett viktigt inslag i intervjuupplägget då alla mina intervjupersoner fick beskriva några av dessa bilder. Valet av bilder berodde framför allt på vilket område varje intervjuperson arbetar med. Jag använde några bilder från ett område som min intervjuperson var förtrogen med genom sitt arbete och sedan lade till några bilder från ett annat område för att få en bredare förståelse av hur min intervjuperson tänker kring trygghet och ordning.

Eftersom alla mina informanter främst arbetar med den fysiska miljön, försökte jag genom bilder som hjälpmedel framkalla kulturella föreställningar som följer med i arbetet och till en stor del definierar arbetssättet. Det jag var intresserad av var deras föreställningar om trygghet, fara, ordning, privat och offentligt, förort och stad. Ett sätt att komma till väga med det, var att fråga intervjupersonen om hur en plats som hen hade beskrivit som otrygg skulle se ut.

Med hjälp av intervjuer försökte jag förstå bygg- och planeringsprocessen i dess helhet samt hur den ser ut i mer specifika fall. Ett sådant brett grepp hade stor potential för mitt arbete då jag senare i analysfasen kunde se hur specifika utmaningar återspeglas i en mer övergripande bild av stadsbyggnadsarbetet och dra slutsatser utifrån det.

Informella samtal

En nackdel med metoderna jag ovan redovisade för, är att de saknar möjligheter att nå invånarnas röster, det vill säga de som mina intervjupersoner vid Stockholms stad planerar bostadsområdena för. Jag försökte kompensera denna brist med att hålla kortare spontana och informella intervjuer på gator i respektive områden. Informella samtal präglas av några karaktärsdrag som är specifika för denna metod. Michael Agar beskriver i sin bok *The professional stranger* (1996) informella samtal som ett sätt att lära hur människor tolkar världen de rör sig i (s. 139). Under observationerna i Skärholmen-Vårberg och Norra Djurgårdsstaden försökte jag komplettera mina intryck från områden med invånarnas upplevelser och tolkningar av världen de lever i. Att hålla informella samtal under observationer betydde också att jag befann mig på ett fält som tillhörde personer jag pratade med. Enligt Agar är det viktigt att svara på frågan om fältets tillhörighet för att få mer information om fältet och placera sig själv i det (1996:142). Att erkänna att invånarna jag pratat med har en mycket bättre kännedom av området innebär ett deras uppfattning av området är viktigare än min eftersom det är en del av deras vardag.

Under min andra observation i Skärholmen-Vårberg pratade jag med två personer som jag träffade på gatan. Min förhoppning var att få kontakt med människor som bor i området och få ta del av deras upplevelser av stadsdelen, både positiva och negativa. Jag ville även höra om deras syn på den fysiska omgivningen. För att göra samtalet mer öppet och fritt, valde jag att inte spela in de samtalen utan att skriva ner mina reflektioner och deras svar direkt efter våra möten.

Agar påpekar också att informella samtal sker fritt eftersom det inte finns någon frågelistas för intervjuaren att förhålla sig till (1996: 140). Dessutom är hela mötet mellan intervjuare och personer som ställer upp för samtalet förhandlingsbart (1996: 142), vilket betyder att intervjuaren inte har lika mycket kontroll över samtalet. För min innebar det att personerna jag hade för avsikt att prata med kunde välja att avstå från att delta i studien.

Under min andra observation på Norra Djurgårdsstaden planerade jag också göra några korta intervjuer med boende. Det visade sig vara betydligt svårare att få kontakt med människor i Norra Djurgårdsstaden än vad det varit i Skärholmen-Vårberg. Därför saknas det invånarnas perspektiv från detta område.

Rapporter, detaljplaner, tjänsteutlåtanden mm.

Under fältarbetet använde jag mig av flera tjänstedokument från fackförvaltningarna Stadsbyggnadskontoret och exploateringskontoret på Stockholms stad, men också av rapporter från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Jag har även använt mig av dokument som mina informanter beskrivit som betydelsefulla för deras arbete. Det handlar bland annat om förslag till detaljplaner, jämförelseförfaranden innan markanvisningar, genomförda barnkonsekvensanalyser samt och sociala konsekvensanalyser. Jag väljer att inkludera dem i arbetet som en viktig del av mitt material. Mer specifikt handlar det om fem olika dokument om Skärholmen-Vårberg: *Förslag till detaljplan för Vårbergsvägen i stadsdelarna Vårberg och Skärholmen* (2017), *Förslag till detaljplan för Skärholmsdalen i stadsdelen Sättra* (2017), *Integrerad barnkonsekvensanalys* (2016), *Jämförelseförförande inför direktanvisning: Fokus Skärholmen* (2017), *Fokus Skärholmen: Projekt på samråd* (2017). Dessutom använder jag rapporter från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm: *Skillnadernas Stockholm* (2015) och *Från delad till enad stad: Översiktsplanering för social hållbarhet* (2016) och Stockholms översiktsplan *Promenadstaden* (2010). När det gäller Norra Djurgårdsstaden, använder jag *Social konsekvensanalys av Södra Värtahamnen* (2016) och *Program för hållbar stadsutveckling* (2017). Alla dessa dokument är framtagna av Stockholms stads olika förvaltningar.

Etik och reflexivitet

För mig som inte bor i Stockholm har det varit svårt att hitta områden som jag analyserar. Det eftersom att jag saknar kunskap om staden som invånare har genom att vara en del av staden under en längre period. Tillsammans med det faktum att jag inte växte upp i Sverige bidrog det till att jag kände behovet av att skaffa mer bakgrundskunskap om de berörda områdena och om förortsfenomenet i sin helhet.

En viktig del av min egen bakgrund består av att jag växte upp i ett område i Minsk som liknar svenska miljonprogramsområden. Till skillnad från Sverige har sådana områden i Belarus och Ryssland inte lika dåliga rykten och är generellt mer accepterade som en betydande del av stadsbilden. Den här erfarenheten bidrar till att jag betraktar områden som liknar Vårberg och Skärholmen med en viss romantisk attityd, och delar i en stor utsträckning planeringsfilosofin och framtidstron som präglar områdena som byggdes på 1960- och 1970-talet.

I mina observationer hade jag alltså positionen av en intresserad utomstående, en *outsider*. Det här är ett begrepp som ofta förekommer i etnografisk och socialantropologisk forskning. I sin bok *Reflexive ethnography – A guide to researching selves and others* (1999) diskuterar Charlotte Davis den här speciella positionen av att vara *outsider* som etnologer ofta intar. Hon påpekar att genom sitt arbete blir etnologer mer bekanta med fenomenet som de undersöker. Från att vara utomstående betraktare blir de ofta deltagare (1999: 72). På liknande sätt kan jag säga att det här arbetet har gjort mig bekant med svensk samhällsplaneringshistoria. Samtidigt har min tidigare erfarenhet av arbete med ortsutvecklingsprojekt Fokus Genarp på Lunds kommun hjälpt mig att förstå kommunala planerares rådande förhållningssätt till arbete och dialog med boende. Det har gett mig kännedom och förståelse för olika metoder och processer som förekommer inom kommuners olika kontor.

Eftersom mina intervjupersoner på Stockholm stad valde att förbli anonyma, väljer jag att inte presentera dem utförligt i min uppsats. Innan jag började intervjuerna berättade jag alltid för mina intervjupersoner om min studie, dess syfte och hur jag planerade använda insamlat material. Detta gjorde jag för att få mina intervjupersoners samtycke att delta i studien (Davies 1999: 46). Efter att informerat om mitt arbete frågade jag om mina intervjupersoner ville samtycka till detta. Jag har även explicit ställt frågan om mina intervjupersoner tillåter mig att använda deras namn i denna uppsats. Eftersom de flesta intervjupersoner, tre av fyra, har svarat att de skulle vilja förbli anonyma, väljer jag i detta arbete att ersätta alla intervjupersonernas namn med ett nummer. Dessutom försöker jag i min presentation av intervjupersonerna att inte avslöja några detaljer som skulle kunna leda till att mina intervjupersoner blir identifierade (Davies 1999: 51).

När det gäller informella samtal, har jag inte frågat de som jag pratat med efter deras namn eller andra personuppgifter. På liknande sätt som med intervjuerna på Stockholms stad berättade jag om syftet med studien och samtalen. De personerna jag har haft informella samtal med i Skärholmen-Vårberg är även de anonyma.

Disposition

Ovan har jag presenterat syfte och frågeställningar, samt redogjort för tidigare forskning och det teoretiska ramverket jag använder mig av. Jag har presenterat mina metoder och det insamlade empiriska materialet. I uppsatsens första kapitel diskuterar jag tre olika teman som framträder hos mina intervjupersoner på Stockholms stad. Vidare i analysen använder jag begreppet strategi istället för tema, mer om detta begrepp i början av nästa kapitel.

Det första temat avser hur mina intervjupersoner på Stockholm stad vill skapa ordning i staden genom att ta bort det som anses vara störande inslag. Det andra temat behandlar hur mina intervjupersoner berättar om hur de programmerar platser med funktioner och markerar dess tillhörighet i Skärholmen-Vårberg. Slutligen granskar jag det tredje temat som består av att skapa mötesplatser och synliggöra människor i staden. Som exempel för det använder jag Norra Djurgårdsstaden.

I det andra kapitlet diskuterar jag olika sätt att introducera natur i staden och analyserar dem på en övergripande nivå. Jag undersöker alltså hur alla de tre temana samspelar med varandra när naturen ska introduceras i stadens olika delar. Detta för att natur har olika värde i olika stadsdelar och för att hur tillgång till naturområdena varierar i staden. På så sätt vill jag placera diskussionen i ett helhetssammanhang. I diskussionen sammanfattar jag mina slutsatser och resonerar om på vilket sätt min studie kan användas av samhälls- och stadsplanerare i olika analysmodeller och rapporter för att fånga de sociala frågorna.

Tre strategier för ordningsskapande

Att bygga en stad betyder att skapa en viss kulturell ordning i kontrast till ett omgivande kaos (Frykman & Löfgren 1983: 140). Mycket av det som jag diskuterar i detta kapitel utvecklar sig i spänningsfältet mellan ordning och kaos. Det behöver dock inte ses som en kontrast mellan stad och natur, då naturen också kan vara en del av staden, något som jag diskuterar i det nästkommande kapitlet.

På samma vis som ordning är omöjlig utan kaos, är trygghet omöjlig utan otrygghet. Ofta hänger trygghet och ordning ihop och i mina intervjuer har jag identifierat tre strategier för att skapa ordning i staden som mina intervjupersoner på Stockholms stad nämnde. I det här arbetet använder jag ordet strategi för att beskriva kombination av olika metoder som nämndes av mina intervjupersoner för att skapa en tryggare stad. Strategierna som jag undersöker har sina rötter i kulturella föreställningar. Det är alltså ett begrepp som inte ska blandas ihop med kommunala strategier som används i stadsplaneringen.

Den första strategin är att eliminera det som kallas för störande moment. Den andra handlar om att planera in olika funktioner i platser och markera dess tillhörighet. Sista strategin består av att synliggöra människor i stadsrummet och skapa mötesplatser. Vidare i texten kommer jag diskutera de tre strategierna och analysera relationen mellan ordning och trygghet.

Genom att analysera dessa strategierna vill jag utforska ordningen som gäller i staden idag och olika hierarkier och harmonier som finns inom den. Jag vill också ta reda på om det finns bara en ordning eller kanske flera? Och *vems* ordning/ar handlar det om? I min analys av ordning utgår jag från Mary Douglas idé om föreställningar om orenande som fungerar på två olika nivåer i samhället. På den första nivån hittar man människor vars roll i samhället består av att försvara den rådande samhällsordningen och utveckla den (Douglas 1997: 11–12). Till exempel har ett arbete som samhällsplanerare en sådan laddning, då personer i detta yrke kan påverka andras beteende för att förhindra det som anses vara farliga kontakter, som man enligt Douglas hittar på den andra nivån.

Farliga kontakter eller möten sker mellan det som anses som farligt och säkert av samhället. I sin analys nämner Douglas bl a kontakter som finns mellan det manliga och det kvinnliga eller det ätbara och det oätbara. I staden kan dock sådana möten eller kontakter se annorlunda ut. Det viktigaste är i alla fall att de kontakterna anses farliga och på så sätt får en symbolisk betydelse. Dessutom återspeglar de relationer mellan olika strukturer i samhället. (Douglas 1997: 11–13).

Generellt kan man påstå att samhällsplanerare är de personer som verkar på den första nivån. Dvs. att upprätthålla samhällsordningen som i detta fall kan se ut som stadsmiljö. Till exempel berättar en av mina intervjupersoner:

Trygghet är jätteviktigt [för Vårberg], det som går att lösa med stadsbyggande, det får vi stå för, det vill vi ju förstås och försöker få med allt annat runt omkring med för det finns ju synergieffekter där" (Intervju 1)"

Intervjupersonen som jag citerar ovan är övertygad att det är möjligt att lösa trygghetsfrågan med hjälp av stadsbyggande. Stadsbyggnadsstrategier blir inte bara olika sätt att utveckla den fysiska miljön utan också verktyg att skapa och upprätthålla ordningen.

När jag nedan i texten studerar stadsdelarna Skärholmen-Vårberg och Norra Djurgårdsstaden blir det en analys av intervjupersonernas föreställningar om ordning, men också om hur stadens invånare ska leva. Byggnader och infrastruktur kommunicerar betydelser och bidrar på så sätt till att skapa mening i tillvaron (O'Toole & Were 2008: 617–618) och genom att granska föreställningar om hur den fysiska miljön bör se ut samt vilka inslag inte ska finnas i den undersöker jag också olika sätt att skapa och förmedla mening.

Strategi 1: störande moment

Den första strategin kan kort sammanfattas i att stadsplanerare på Stockholms stad strävar efter att utforma den fysiska miljön så att det inte förekommer några – vad stadsplanerarna jag pratat med kallar för – störande moment. När jag analyserar mina samtal med stadsplanerna, framkommer det tydligt att många av de här störande momenten handlar om avvikelser och faror.

Det finns flera typer av störande moment men i min uppsats berättar jag i detalj om två av dem: bilar, och något som jag här kallar för det okända. Både momenten har kopplingar till varandra, och rör framför allt människans fysiska säkerhet.

Bilar är enligt mina intervjupersoner på Stockholms stad ett mycket störande moment.

"Vi jobbar väldigt mycket med att lägga trafiken på ett sådant sätt så att det blir tryggt och säkert att röra sig inom området" (Intervju 4)

" [Det kommer bli en gata] som inbjuder mer till vistelse och har mindre plats för bil..." (Intervju 2)

Intervjupersonerna menar att biltrafiken på ett negativt sätt påverkar hur människor rör sig på gator eller i områden. En gata blir trygg och säker för människor att vistas på när det finns få bilar där. Trafiksäkerheten prioriteras högst. Gående och cyklister ska skyddas från bilar och tung trafik eftersom de här grupperna av trafikanter är mer sårbara.

Här reflekterar mina intervjupersoner kring hur de med hjälp av utformning av platser skapar trygghet och hur se ska kunna ta bort det som anses vara farliga inslag. Detta verkar förståeligt ur ett säkerhetsperspektiv men har också ett stort inflytande på hur människor rör sig på gator. Detta är något som Jag Gehl påpekar flera gånger i sin bok *Cities for people*, ofta med Köpenhamn som exempel (2010: 13).

Störande moment kan även vara något okänt och oförutsägbart som kan hända i stadsrummet, och bilar bidrar till osäkerheten kring gaturummet. Här till exempel berättar en av mina intervjupersoner om denna koppling:

"De där bilarna som står där... jag kan tänka mig om det är mörkt då undrar man vad händer därbak, vem står och lurar där bakom?" (Intervju 1)

Då bilar uppfattas som ovälkomna och farliga inslag i gaturummet bidrar de till att människor känner sig otrygga. Det som min intervjuperson vittnar om är ett exempel på hur bilar skapar en känsla av att något okänt och otäckt väntar en på gatan, till exempel en människa som stör ordningen på ett eller annat sätt. Bilar är inte farliga när människor parkerar dem rätt, men de skapar en mindre trygg miljö när de parkeras på ett fel ställe, eftersom det kränker ordningen.

Här förändras hierarkin där människor alltid prioriteras. Från att vara överlägsna bilar och prioriterade i alla fall blir människor indelade i grupper som är mer eller mindre välkomna i stadsrummet beroende på hur de agerar i den. Det finns alltså en skillnad mellan stadsrummet som tillgängligt för alla och stadsrummet som är tryggt men inte lika tillgängligt, då det är utformat för att få bort störande moment.

Nedan diskuterar jag två bilder tagna på olika ställen i Norra Djurgårdsstaden som mina intervjupersoner beskrev som otrygg (figur 1) och trygg (figur 2). Den första bilden tog jag vid Ropsten tunnelbanestation, nämligen vid en trafikplats. Denna trafikplats ingår i Norra Djurgårdsstaden och kommer utvecklas tillsammans med andra delar av området. Platsen är utformat på ett sätt så att människor snabbt kan lämna den genom att till exempel byta från tunnelbanan till buss. Platsen erbjuder få möjligheter att få människor att stanna en längre tid.

Platsens funktion är alltså begränsad till trafik och här berättar en av mina intervjupersoner mer om hur den upplevs:

”Jag skulle säga att det är en trafikplats för bilar, den är inte för människor. Det skulle jag säga...alltså jag brukar gå där ibland och jag tycker inte att det är tryggt där, nej” (Intervju 4)

Figur 1 Ropsten tunnelbanestation, Norra Djurgårdsstaden

Så beskriver en av mina intervjupersoner trafikplatsen vid Ropsten station. När jag ställer en fråga om hur hen skulle vilja se platsen i framtiden, får jag följande svar:

”Men det kommer dock förbli en väldigt viktig trafiknod men det kommer öppnas upp så... alltså man pratar väldigt mycket om siktlinjer här också, man vill skapa siktlinjer mot vattnet för att öppna upp. Då känner man sig tryggare, det är ju väldigt viktigt här men det är ingen rolig plats nu” (Intervju 4)

En trygg plats är enligt detta svar öppen och lätt att navigera i. Min intervjuperson uttrycker även hopp att det går att skapa en trygg plats som samtidigt är en trafiknod. I *Program för hållbar stadsutveckling* som tagits fram av Stockholms stads exploateringskontor står det att: ”Hållplatser och terminaler ska vara funktionella bytes- och väntplatser men också erbjuda de resande en inbjudande miljö, med möjlighet att stanna till, göra ärenden och ta del av stadslivet

(2017: 34). Öppenhet och siktlinjer bidrar enligt min intervjuperson till att uppfylla målet som sattes i *Program för hållbar stadsutveckling*.

Om jag tillämpar Mary Douglas teori, blir denna plats ett ställe där den farliga kontakten mellan människor och bilar sker. Öppenhet och siktlinjer får i detta fall enligt intervjupersonen en symbolisk betydelse. Öppenhet på ett sådant ställe betyder att människor som befinner sig på platsen får en känsla av kontroll över det fysiska rummet. När platsen görs om i framtiden, kommer bilar få mindre plats för att frigöra utrymme åt siktlinjer och andra markörer som skapar en känsla av trygghet. Mary Douglas påstår att "oordning symboliserar såväl fara som kraft" och att olika sätt att hantera oordningen erkänner dess kraft (1997: 135). Öppenhet och siktlinjer blir sätt att hantera oordning. Samtidigt används de för att erkänna trafikens fara och kraft och hjälpa att göra den farliga kontakten som äger rum på trafikplatsen så smidig, trygg och säker som möjligt.

Figur 2 Hårvaldsgatan, Norra Djurgårdsstaden

Här nedan analyserar jag en bild som enligt mina intervjupersoner föreställer en trygg plats (Figur 2). Bilden har jag tagit som ett exempel på det som jag upplever som en ordnad miljö i

den nya stadsdelen Norra Djurgårdsstaden. Perspektivet är rakt och formad av hus som står tätt intill varandra längs en osynlig linje. Hela gatan är synlig från alla vinklar, det finns inget ställe där en gående inte skulle förbli osedd. Det finns ganska lite plats för bilar, de få platserna som finns räcker uppenbarligen inte till alla boende.

Två av mina intervjupersoner på Stockholms stad beskriver gatan som trygg och anpassad för gående och cyklister. De betonar också att husen har många fönster mot gatan som bidrar till en ökad övervakning. Övervakning är enligt dem något positivt, något som bidrar till att ordningen på gatan upprätthålls i framtiden.

"Du har också en tydlig trygghetskänsla i att du har ... en överblick på och mot gatan, för att folk har fönster och entréer utåt mot gatan" (Intervju 3)

Bottenvåningen på högersida är utformad för en uteservering eller en liten butik. Öppna bottenvåningar är något som ofta återkommer i *Program för hållbar stadsutveckling* (2017). I programmet berättar Stockholms stad att "Norra Djurgårdsstaden visar vägen mot en hållbar framtid" (omslaget).

"Gatumiljön ska vara varierad och upplevelserik med en medveten placering av verksamheter och aktiviteter i bottenvåningarna. Oavsett om gatan domineras av bostäder eller verksamheter ska en öppen karaktär med täthet mellan entréer eftersträvas" (2017:31)

Enligt mina intervjupersoner ökar öppna bottenvåningar övervakningen och tryggheten på gatan.

"Här har vi jobbat jättemycket med öppna bottenvåningar. Jag tror inte att det är uthyrt där, nej. Det är naturligtvis lite tragiskt" (Intervju 4)

Personalen på caféet och boende förväntas att bära ansvaret och se till att gatan inte blir stökig. Det som är intressant här är att gatumiljön är utformat på så sätt så att alla avvikelser från ordningen blir synliga, t ex en felparkerad bil. I boken *Den kultiverade människan* visar Jonas Frykman mekanismen enligt vilken "föreställningar om orenhet knyts till personer som vi av någon orsak uppfattar som farliga" (1986: 138). Övervakningen är på så sätt till att motverka otryggheten i form av människor, vars beteende avviker från ordningen. Hårvaldsgatan, precis som andra gator i Norra Djurgårdsstaden, är skapad med ett speciellt fokus på ordning. Mycket tyder på att stadsplanerarna utgår från att de som bosätter sig på Hårvaldsgatan delar Stockholms stads definition av ordning och trygghet i gatumiljön. Den här ordningen ska likna ordningen i innerstaden och ge intryck att en befinner sig inom innerstadens gränser. Det blir

tydligt när man t ex läser Stockholms nya översiktsplan *Promenadstaden*. "Norra Djurgårdsstaden ska karaktäriseras av innerstadens kvaliteter och täthet, en utpräglad blandning samt av strategisk infrastruktur" (2010:51).

Utan att fördjupa sig i diskussionen om Stockholms innerstads gränser går det att konstatera att Norra Djurgårdsstaden är tänkt att utvecklas som innerstadens fortsättning. Citatet från Stockholms översiktsplan antyder även att innerstadens miljö bör ses som ett exempel på hur staden ska planeras i framtiden. Det ligger alltså en viss föreställning om hur staden ska utformas bakom detta citat. De kvaliteter såsom täthet, närhet till infrastruktur, blandning, m.m., beskrivs i dokumentet som ett ramverk för att skapa ordning i andra stadsdelar.

Vilka idéer grundas den här ordningen på? Varför är levande bottenvåningar så viktiga för den? Enligt *Program för hållbar stadsutveckling* har byggnader som formar gatan en "offentlig karaktär" (2017: 27). Att ha öppna bottenvåningar enligt *Program för hållbar utveckling* betyder att utnyttja gaturummet på ett optimalt sätt och eftersträva en blandning av olika funktioner (ibid). Det betyder också en representation och förmedling av en kulturell föreställning om hur det offentliga rummet ska se ut. Så här beskriver Billy Ehn och Orvar Löfgren denna process i boken *Kulturanalys*: "Genom att ständigt bekräfta och kommunicera sin egen ordentlighet markerade borgerskapet sin högre utvecklingsnivå. Ordning och reda blir en kardinaldygd som genomsyrar den borgerliga världsbilden och manifesteras i vardagslivets alla rutiner och trivialiteter" (1982:37). Eftersom med borgerskap i denna studie menar jag de grupper som har tolkningsföreträde, blir det ett sätt för de grupperna att markera sin status.

Att markera sin utvecklingsnivå i det offentliga rummet kräver att alla som bor i området, i Norra Djurgårdsstaden i detta fall, har "lika möjligheter att uppfylla inträdesvillkoren, dvs. förvärva de kvalifikationer som utgör den bildade och egendomsägande människan" (Habermas 1998:76). Då, menar Habermas, blir offentligheten garanterad (ibid).

På Härvaldsgatan betyder det att boende och hyresgäster ska se till att upprätthålla ordningen som skapades från början. Det ligger i deras privata intressen att inte parkera bilar på ett fel ställe till exempel, eller att inte blockera bottenvåningarna. En sådan "flexibel planering" betyder också att ansvaret inte ligger enbart på det offentliga, dvs. Stockholms stad utan också på boende och byggbolag, eller som det står i *Programmet för hållbar utveckling*: [Flexibel planering] kräver en förankring med såväl byggherre som allmänhet" (2017: 27).

Enligt Habermas betyder detta att det offentliga, dvs. staten, överför vissa av sina uppgifter till andra aktörer: ”Statens ”flykt” från den offentliga rätten, överförandet av den offentliga förvaltningens uppgifter till företag, institutioner, församlingar och halvofficiella agenter för privaträtten, visar baksidan av offentliggörandet av den privata rätten, nämligen privatiseringen av den offentliga rätten” (Habermas 1998:132). Mer konkret betyder det bl.a. att invånare till en viss del själva ska ansvara för sitt område och sin trygghet.

Strategi 2: tillhörighet och funktion

Att programmera platser med tydliga funktioner som min intervjupersoner formulerade det och dessutom markera platsernas tillhörighet är den andra strategin som jag har identifierat. Med platsens tillhörighet menas att platsen har olika objekt som besökare till platsen läser av och kan därför koppla platsen till en specifik användargrupp. De här objekten blir alltså tillhörighetsmarkörer, fysiska uttryck av ägande och kontroll över en plats. Strategin som jag diskuterar i detta stycke berör också offentlighetens olika aspekter. Det handlar framför allt om tillgång till det offentliga rummet, offentliga rummets definition och platsens tillhörighet till en viss grupp. Frågorna som väcks här handlar också om vem som bestämmer över en plats.

Genom att utveckla och utforma den fysiska miljön påverkar stadsplanerare andra människors beteende. Nedan jämför jag bilder på två platser i Skärholmen-Vårberg som beskrivs av mina intervjupersoner på Stockholms stad som otrygga (figur 3 och 4) med en bild på en plats som uppfattas som trygg (figur 5). I denna jämförelse undersöker jag planerarnas uppfattning om olika platsens tillhörighet och hur de platserna kan förbättras.

Denna väg ser ut för mig precis som vilken förortsgata som helst. Den är lätt att navigera på, men jag skulle helst vilja se en lite bredare gångbana. När jag tittar på den här vägen tänker jag att det är kanske inte så många som går där. Det finns inte heller någon koppling till den lilla skogen som är på backen till höger.

Bilden som jag analyserar nedan tog jag när jag promenerade i Skärholmen-Vårberg och pratade med en man som bott i Sverige i 34 år, och hela tiden i Skärholmen-Vårberg. Vårt informella samtal som ägde rum där på Vårbergsvägen ger mig information som jag annars aldrig skulle få veta. Mannen berättar om hur det var på 1980-talet när han kom till Skärholmen-Vårberg och om hur saker och ting hade förändrats sedan dess. Hans bild av Skärholmen-Vårberg är något nostalgisk när han berättar hur området såg ut tidigare. Han tycker att det är fint i området men klagar att mycket av grönskan som fanns har tagits bort.

Figur 3, Vårbergsvägen vid Vårbergs IP, Skärholmen-Vårberg

Vi går lite längre fram, och står vid backen som är till höger.

- *Är de här husen nya?*
- *Nej, titta där, det gula huset. Förr var de alla sådana, nu har de börjat renovera och det blev fint. Och där har de fixat trafiken framför förskolan i somras, så att barn inte springer på vägen [pekar på staketet mitt på vägen] (Anteckningar 2018-02-01)*

Att barn springer på vägen är inte något mannen jag pratade med tycker om. Men det som jag finner intressant här är att mannen pratar framför allt om byggnader. Gatan får en lite mindre plats i mannens berättelse, den är bara något som finns mellan husen och förskolan. Mannen säger till och med "de har fixat trafiken", men det han syftar på är staketet mitt på gatan. Hans uppfattning om trygghet kopplas således till den fysiska miljön, men snarare till byggnader än till öppna ytor.

Husen på andra sidan vägen var gula en gång i tiden men längre in vid tunnelbanan går det fortfarande att se några gula hus. Svenska bostäder, bolaget som byggde dem, har inte börjat renovera där än. Renoveringsarbeten, förnyelsen, förändringar i gatumiljön är det som är viktigt

för mannen jag pratar med. När mannen nämner förskolan, börjar han genast prata om hur det är att växa upp i Sverige för barn med utländska föräldrar. Jag känner hans sorg och besvikelse när han pratar om olika gäng unga killar som begår brott i området. Han berättar att föräldrar kan göra mycket men tycker att samhället ska ta större ansvar.

”Det finns ungdomshuset men det räcker inte... Vi föräldrar gör så mycket vi kan men det går inte att springa efter sina barn 24 timmar om dagen...” (Anteckningar 2018-02-01).

Återigen pratar mannen om husen och byggnader. Förskolan och ungdomshuset får en symbolisk laddning och blir en påminnelse om hur det är att växa upp i Skärholmen-Vårberg. Det som mannen aldrig pratar om är själva vägen och det som finns mellan olika byggnader. Förutom staketet som uppmärksammades av mannen som ett sätt att göra barns liv tryggare, finns det inga andra tecken på att Vårbergsvägen är viktig för honom. Själva Vårbergsvägen är inte så viktig för mannen.

När jag senare ber mina intervjupersoner på Stockholms stad att beskriva bilden, pratar de också om förskolan och ”hastighetsdämpande åtgärder” (Intervju 1). Åtgärderna vidtogs för att idag är vägen ”en barrikad för bilar” (Intervju 2). I nästa intervju hör jag något som får mig att tänka lite mer på varför mannen aldrig pratar om själva vägen.

”Här har vi samma problem. Överdimensionerat gaturum, stora ytor vid sidan av vägen som inte används till någonting tydligt” (Intervju 3)

Ytorna längst vägen används inte, de saknar det som flera av mina intervjupersoner kallar för tillhörighetsmarkörer. Mannen i Vårberg beskriver framför allt det som har hänt i området under åren och sina egna erfarenheter. Mina intervjupersoner på Stockholms stad pratar däremot om den bilden i termer trafiksäkerhet, trygghet och programmering. I deras ögon är denna sträckan av vägen farlig eftersom den är för öppen och saknar tydliga funktioner.

Mary Douglas påstår att: ”Fara ligger i övergångstillstånd, helt enkelt därför att övergången utgör vare sig det föregående eller det efterföljande tillståndet utan är odefinierbar” (Douglas 1997: 137). I staden blir en gata som Vårbergsvägen något som inte kan definieras, ett övergångstillstånd. Det kan jämföras med Per-Markku Ristilammis beskrivningar av cykel- och gångtunnlarna på Rosengård. De ”är zoner utanför den kontroll som finns inne i höghusvarteren. De kontrolleras inte heller av någon förbipasserande biltrafik, vilket sker i innerstan” (Ristilammi 1993: 124). Detsamma gäller då de oanvända mellanrummen. Till skillnad från cykel- och gångtunnlarna i Rosengård finns det en del övervakning här på

Vårbergsvägen. Men avsaknaden av tillhörighetsmarkörer och någon tydlig definition av vad denna plats är för någonting gör att den befinner sig i ett övergångstillstånd och som därför, enligt Mary Douglas, kan ses som farligt.

Om några år kommer Vårbergsvägen byggas om. Så här beskrivs ombyggnationen i *Förslag till detaljplan för Vårbergsvägen i stadsdelarna Vårberg och Skärholmen*: "Planförslaget syftar till att i den fysiska miljön skapa förutsättningar för en socialt hållbar stadsmiljö med allsidiga boendemiljöer, promenadvänliga gång- och cykelstråk, en mångfald av offentliga rum samt en hög arkitektonisk kvalitet i det byggda. Det genom omvandling av Vårbergsvägen från en gles matargata till en mer funktionsblandad och stadsmässig gata där bostäder, publika lokaler och offentliga rum tillsammans skapar förutsättningar för en levande och trygg livsmiljö för boende och besökare" (2017:2). En matargata är enligt Nationalencyklopedin en gata som "används oftast för att samla upp trafiken från ett bostadsområdes lokalgator och mata den till större huvudgator (Nationalencyklopedin, 2018).

Enligt beskrivningen har Vårbergsvägen en rent teknisk funktion. Den har en öppen yta längst med vägen är på så sätt inget offentligt rum eftersom den saknar tydliga funktioner och kvaliteter. Platsens kvalitet är ett begrepp som jag hämtar från mina intervjupersoner. Det betyder att platsens egenskaper gör den attraktiv för människor. I citatet ovan kan delen: "levande och trygg livsmiljö för boende och besökare" betraktas som en kvalitet som Vårbergsvägen ska ha efter ombyggnaden. Det som kännetecknar ett offentligt rum vid en stadsgata är enligt citatet ovan en blandning av funktioner som för att använda stadsplanerarnas språk *programmeras in* i miljön. Som resultat av en lyckad blandning av funktioner uppstår det en miljö som har de eftersträlvade kvaliteterna.

Enligt Mary Douglas innebär ordning en viss begränsning: "av alla tänkbara råmaterial har bara ett begränsat urval gjorts och bland alla möjliga förhållanden har endast en begränsad uppsättning tagits i bruk" (Douglas 1997:135). På liknande sätt fungerar programmering av platser. Det sker ett urval av vissa funktioner, och sedan får dessa utvalda funktioner sitt uttryck i den fysiska miljön. Till exempel i fallet med Vårbergsvägen kommer det väljas ut bara de funktioner som bidrar till att gatan upplevs som trygg och levande, och de funktionerna är följande: "bostäder, publika lokaler och offentliga rum".

Nästa bild tog jag från en gångled på annan sida av Skärholmsberget i parken bakom Ekholmsvägen, den här delen av Skärholmen heter Skärholmsdalen i dokument jag hänvisar till nedan. Den här bilden är ett bra exempel på hur avsaknad av en tydlig funktion kopplas till

otrygghet. I *Förslag till detaljplan för Skärholmsdalen i stadsdelen Sättra* är detta område markerat som otrygg och lämplig för bebyggelse och jag försöker förstå varför (2017:2)

Figur 4 Mellan två stadsdelar. Vy mot Sättra från parken bakom Ekholmsvägen, Skärholmen

På denna plats pågår det en liknande process som på Vårbergsvägen. Skillnaden mellan de två platserna är att det inte finns några bilar på Skärholmsdalen. Å ena sidan bidrar det till att det finns färre störningar och platsen är mycket lugnare. Å andra sidan blir avsaknaden av tydliga funktioner och tillhörighet ännu tydligare. I den integrerade barnkonsekvensanalysen för Fokus Skärholmen nämns det att många barn upplever skogen och oupplysta gångbanor i den som otrygga (2016: 17). Gångvägen på bilden saknar också belysning.

"I framtiden så hoppas jag det ska bli mer att man promenerar i stad hela vägen men då med gröna kvalitéer kvar, då det kanske också blir mera plats och mer funktioner att inte vara en plats utan att det blir en grön yta framför bostadsbebyggelsen som nyttjas och inte bara en grön yta mellan två stadsdelar" (Intervju 2)

Det är tydligt att min intervjuperson gör skillnad mellan en yta som används och har tillhörighetsmarkörer och en yta som inte används till något. En yta utan användning

symboliserar ordning och uppfattas därför som otrygg. Om man istället skapar en ordning här, blir det enligt min intervjuperson till och med mer plats på en yta som används till något.

Precis som Mary Douglas pekar på, har ordning stora utvecklingsmöjligheter, och rymmer på det sättet kraft (1997:135). Kraften som finns i denna grönyta gör det möjligt enligt min intervjuperson att skapa en stad där man kan promenera och spendera sin fritid. I *Fokus Skärholmen: Projekt på samråd* (2017) står det att ”gatorna i Skärholmsdalen planeras så att de knyter ihop Skärholmen med Sättra”. Enligt planerna ska ”personer som går eller cyklar ska lättare kunna ta sig till Sätterskogens naturreservat” (ibid). Genom att tillskriva tydliga funktioner till de nya gatorna hoppas planerare på Stockholms stad exploateringskontor skapa trygghet och ordning i stadsdelen.

Att grönområdet mellan Skärholmen och Sättra ska bli mer stadsligt i framtiden innebär att det skapas en ordning som liknar den i staden, och inte i förorten. Bebyggelsen i Skärholmsdalen kommer att bli programmerad med andra funktioner och förhålla sig till gatorna på ett annat

Figur 5 Ekholmsskolan i stadsdelen Skärholmen

sätt, dvs. forma ett gaturum som har mer tillhörighetsmarkörer.

Hur kan det se ut i praktiken? Och vem ska vem ska gaturummet tillhöra? Ett av möjliga svar finns på bilden som jag analyserar nedan. Platsen på nästa bild, en lekplats vid Ekholmsskolan, (figur 5) beskrevs av min intervjuperson som trygg. Jag valde att ta bilden just där för att jag upplevde platsen som mycket trevlig och kunde föreställa mig hur barn leker där. Skolan ligger bakom mig på bilden.

- *Jag tycker att den är ganska livfull... det är en viss överblickbarhet, som jag tänker att den gör så att man inte känner sig otrygg*
- *Trots att det inte finns några människor på bilden?*
- *Jag har faktiskt inte varit där själv men jag tycker nog inte att den upplevs som otrygg*
(Intervju 2)

I sin beskrivning av platsen använder min intervjuperson ordet överblickbarhet som en förklaring till varför hen tycker att platsen är trygg. Hur kan man tolka det här ordet? Platsen bjuder på rakt perspektiv och flera tillhörighetsmarkörer, för att använda mina intervjupersoners begrepp. Det gör att jag som besökare och min intervjuperson som inte varit där kan snabbt läsa av den här platsen och förstå att det är en förskola. I barnkonsekvensanalysen för Fokus Skärholmen redovisar författarna att barn tycker om platser som ”erbjuder varierad lek och/eller naturupplevelse” och upplever de som trygga. (Integrerad barnkonsekvensanalys 2016: 18)

Programmeringsprocessen sker på olika nivåer men pekar på samma spänning mellan det som används, det mänskliga, och det oanvända, det som tillhör ingen. I det här fallet har vi en förskola som har kontroll över platsen, men på andra ställen kan det vara annorlunda. Offentliga förvaltningar kan till exempel engagera privata företag för att uppnå mål för ny byggnation. Ett exempel på det är jämförelsekriterier för byggaktörer som Stockholms stad ställer för byggbolag som planerar att bygga i Skärholmsdalen och längs med Vårbergsvägen. Bland annat krävde Stockholms stad att byggbolag som ansöker om markanvisning skulle presentera tre åtgärder för social hållbarhet i området (Jämförelseförförande inför direktanvisning: Fokus Skärholmen 2017: 9). Det här är enligt Habermas ett tecken på hur det offentliga sammansvetsas med det privatägda och tillsammans skapar en ny offentlighet i opposition till det privata.

Frågan vem bestämmer över offentligt rum är komplex och här uppstår spänningar mellan stadens invånare och stadsplanerare. En representant för organisationen jagvillhabostad.nu Melody Farshin berättar i en intervju till Stockholms direkt om organisationens nya initiativ som ska engagera unga i Skärholmen. Farshin berättar att ”Vi [jagvillhabostad.nu] vill ge

ungdomar de medel och kunskaper de behöver för att kunna äga sin egen ort. Just Skärholmen och Farsta är i startskedet av all byggnation som planeras och ungdomarna måste involveras redan från start” (Columbus R.P., 2018). Detta tyder också på att ungdomarna måste ta hand om sitt område lika mycket som kommunen eller företag som finns där. Därmed förväntas de dela ansvaret med ovannämnda aktörer, något som stämmer överens med Habermas idé om att staten överför sina uppgifter till andra agenter (Habermas 1998:132).

Resonemanget representerar tydligt konflikter som uppstår mellan privata och offentliga intressen. Sådana konflikter är intressanta då de handlar om vilka ingrepp ska göras i offentligt rum. Båda sidor är överens om att ett offentligt rum ska utvecklas, däremot har de olika uppfattningar om hur det ska göras. Det går i linje med hur Jürgen Habermas beskriver offentlighetens utveckling. Habermas påstår bland annat att: ”Offentligheten får reklamfunktioner. Ju mer den kan användas som ett medium för politisk och ekonomisk påverkan, desto mer opolitisk blir den på det stora hela taget och desto mer till skenet privatiserat” (1984: 152). Jag kan även lägga till att detsamma gäller social påverkan och konflikten som jag beskrev ovan är ett bevis på det. Ingrepp i det offentliga rummet som till exempel gatukonst som Melody Farshin klagat på har alltså en politisk och social betydelse. Sådana ingrepp är tänkta av stadsplanerare att ha en direkt påverkan på privata liv av områdets invånare, i detta fall också på invånarnas trygghetskänsla.

Melody Farshin berättar: ”Jag har sett många jättebra investeringar. Men också helt bisarra. Som de där kottarna i Bredäng. De kostade en förmögenhet och skulle utöka trygghetsfaktorn. Men en mötesplats för unga vuxna eller en bättre ungdomsgård skulle kunna utöka trygghetsfaktorn ganska mycket också” (Columbus R.P., 2018). Melody Farshin och organisationen jagvillhabostad.nu vill se förändringar i offentligt rum men på ett annat plan: en investering i bollplanen. Enligt Farshin och jagvillhabostad.nu skulle en satsning på en mötesplats eller dylikt ha liknande social och politisk påverkan.

Det leder mig till en slutsats att uppfattningar av objekt som markerar tillhörighet och på så sätt bidrar till ordnings- och trygghetsskapande kan skilja sig beroende på vem som har tolkningsföreträde. För att en tillhörighetsmarkör i form av till exempel gatukonst ska uppfattas som trygghetsskapande, ska människor som besöker eller bor i området läsa av den på liknande sätt som planerades i kommunala förvaltningar. Trygghet och ordning uppstår på så sätt i dialog mellan olika parter.

Strategi 3: skapa mötesplatser och synliggöra människor

I det här stycket analyserar jag den tredje strategin som handlar om att skapa mötesplatser och synliggöra människor i stadsrummet. Jag betraktar denna strategi som ett exempel på hur de första två strategierna samverkar med varandra, men också som en självständig strategi att skapa ordningen.

Jag vill också diskutera mötesplatser ur ett historiskt perspektiv och undersöka vad som är en mötesplats idag och hur dagens mötesplatser skiljer sig från tidigare mötesplatser. Varför behöver vi mötesplatser? Iden om att vi förlorar kontakten med varandra i det nya moderna samhället är inte ny och har flera återspeglings i stadsplanering. Inom svensk stadsplanering har det till exempel sedan 1940-talet utvecklats så kallade grannskapsidéer som förverkligats i stockholmsförorter som Gubbängen och Årsta (Daun 1976: 262). Istället för separata hus byggdes de grannskapsenheter, grupper av hus med gröna ytor och lokaler som var gemensamma för hela enheten. På det sättet skulle invånare i grannskapsenheten möta varandra och bilda gemenskap (Franzen & Sandstedt 1981: 192–193).

De idéerna lever än idag. Det som har förändrats är att stadsplanerare idag tar hänsyn till områdets identitet och försöker utveckla den. Det innebär att stadsplanerare tar hand om områdets kvaliteter och egenskaper, t ex bevarar byggnader som viktiga för områdets invånare. Kritisk symbolisk bild av ett område/stadsdel är viktig då områdets utveckling ofta baseras på en ide att varje område har något unikt drag som bidrar till att skapa en lokal och speciell karaktär. På så sätt blir det möjligt att binda ihop olika människor/grupper till ett grannskap, något som framgår tydligt i *Program för hållbar stadsutveckling* (2017: 11).

Mötesplatser står högt på agendan när en mer hållbar stad ska skapas och ses av stadsplanerare som en lösning på flera utmaningar. Till exempel, i inledningen till SKA av Södra Värtahamnen står det: "Det är därför avgörande att skapa offentliga rum, målpunkter och mötesplatser där ett utbyte mellan olika grupper i samhället och boende i olika stadsdelar uppmuntras och möjliggörs. Det kan bidra till att synliggöra olika gruppers privilegier eller icke-privilegier för varandra (2016: 8). Mötesplatser förväntas alltså att uppfylla en viktig social funktion i staden.

Men vad är en mötesplats? Mötesplatser kan vara svåra att begripa, då det finns många olika definitioner av begreppet. Olika definitioner utgår i sin tur från olika uppfattningar om vad som ska finnas på en mötesplats och vad dess funktion ska vara. Den här typen av diskussion är ett exempel på skillnader i värderingar bland olika grupper i samhället. Då begrepp som mötesplats

är väldigt öppna, är det enkelt att fylla dem med olika uppfattningar⁴. Dessutom kan möten fungera annorlunda beroende på plats, tid och mötande människor.

För att platsen ska vara lämplig för att bli en mötesplats ska de två tidigare strategierna jag analyserade tidigare samverka med varandra. Först behöver stadsplanerare få bort störande moment (strategi 1) och sedan programmera platser med funktioner och tillhörighetsmarkörer (strategi 2). Men är det tillräckligt för att skapa en bra mötesplats?

Norra Djurgårdsstaden är ett område med ett stort fokus på mötesplatser. Offentliga mötesplatsers viktiga roll nämns bland annat i *Program för hållbar utveckling* (2017: 29) och social konsekvensanalys för Södra Värtahamnen (2016: 94). Min erfarenhet av möten på Norra Djurgårdsstaden var dock inte vad jag hoppades att den skulle bli. När jag under min andra observation i området försökte hålla några informella samtal med de som bor i Norra Djurgårdstaden visade det sig vara ganska svårt.

Vid Hemköp ser jag en mamma med en barnvagn och sitt barn på promenad. Jag gör en sväng ut till Norra länken och på väg tillbaka in i området frågar jag henne om jag kan ställa några frågor om området. Hon svarar att hon inte har tid.

Vid Ängbruksgatan försöker jag en gång till. Det är en kvinna i 45-års åldern.

- *Du, ursäkta, får jag ställa några frågor om området? Jag skriver om hållbart stadsbygge...*

- *Nej tyvärr jag har bråttom.*

Det var nog lättare att prata med folk på Skärholmen tänker jag. Lite besviken står jag på gatan men ser ingen annan jag kan fråga. Alla verkar upptagna med sitt och på väg någon annanstans. Det är inte så mycket folk här heller. Jag bestämmer mig att gå tillbaka till Hjorthagen. På väg dit ser jag en man som tar bild på något men när jag kommer närmare har han redan sina hörlurar på och drar iväg. Det är nog för sent. (Anteckningar 2018-02-08)

---

⁴ Mötesplatser ser olika ut för olika grupper av invånare, eftersom de har olika behov och intressen. Till exempel en mötesplats för en förening som har träffar två gånger i veckan skulle inte fungera som mötesplats för tonåringar som bor i området.

Detta är ett utdrag från mina anteckningar efter observationen i Norra Djurgårdsstaden. Det kan vara enkelt för de som bor i Norra Djurgårdsstaden att spontant möta varandra på gatan. För mig som inte bor där var erfarenheten annorlunda.

Detta är ett exempel på det fina och det svåra med etnologin. Det går inte att vara helt neutral och oberoende då jag som forskare alltid bär min bakgrund och erfarenheter med mig. Michael Agar hävdar i sin bok *The professional stranger* att etnologens bakgrund det första som möter likheter och skillnader i den gruppen av människor som etnologen studerar (1996: 43). Medveten om min bakgrund, kan jag dra slutsatsen att jag inte har uppfyllt informella krav för att delta i ett informellt möte på Norra Djurgårdsstaden. Emellertid saknar jag andras

Figur 6 Lekplats på Motalavägen, Hjorthagen, Norra Djurgårdsstaden

erfarenheter, eftersom huvudfokuset av min studie ligger på stadsplanerare och inte på områdets invånare.

Istället använder jag denna erfarenhet för att öppna en diskussion om vilka personer ska mötas i offentliga rum. Vilka möte är bra? Hur kan stadsplanerare skapa mötesplatser för alla? För

att svara på de frågorna analyserar jag nedan en bild på en lekplats i Hjorthagen.

Bilden tog jag som ett exempel på hur en lekplats kan se ut och hur den eventuellt kan användas. Det som syns tydligt på bilden är en stig som går rakt igenom lekplatsen från ett hus till vänster neråt till gatan. Jag ser denna plats som ett ställe som besöks och används ofta. Så här beskriver min intervjuperson denna plats.

"Men de här mellanrummen som finns här med många gröna och lektytor, de är otroligt bra sociala mötesplatser, det är här grannarna möts, för att det inte är en gård utan snarare en yta där många rör sig för att det är här det händer någonting helt enkelt" (Intervju 3)

Min intervjuperson hade ett positivt intryck av lekplatsen men efter några meningar har hen skiftat tonen i sin beskrivning.

"Det är också uppbyggd med hus som lameller som ligger i en sluttning, så du har inte det här liksom stadsrummet med slutna kvarter, som ger den här mer tydliga tryggheten" (Intervju 3)

Lekplatsen på Motalavägen kan vara en bra mötesplats. Bilar har ingen direkt tillgång till den. Lekplatsen är öppen och de som bor i husen bredvid den kan enkelt se över den. Det finns få störande moment som jag berättade om tidigare (se Strategi 1). Samtidigt säger min intervjuperson att lekplatsen kan uppfattas som otrygg på grund av alla som passerar igenom den. Platsen skulle vara bättre om den hade en annan placering som skulle skydda lekplatsen från utomstående⁵.

Personer som inte bor i husen omkring kan alltså uppfattas som främmande och hotfulla mot ordningen som skapades på lekplatsen. En annan åsikt om denna plats handlar om hur den möjligtvis kunde förbättras enligt den andra strategin:

"Det är ju bara för små barn, eller hur? Det är det som är problemet. Antingen har du platser för små barn eller så har du en hockey eller basketbollplan och men inget där tjejer tycket om att hänga liksom, här finns inte ens något att sitta på..." (Intervju 4)

---

⁵ Arkitekten Eva Minoura har 2016 disputerat med sin avhandling *Uncommon Ground: Urban Form and Social Territory* där hon studerade hur innegårdens fysiska form påverkar dess användning. Minoura kom fram till att sluta gårdar innebär en högre nivå av kontroll men samtidigt en högre nivå av användning. Halvöppna innegårdar, precis som i fall med lekplatsen i Hjorthagen bidrar till osäkerhet kring vem ska använda platsen och hur (Minoura, E., 2018).

Intervjupersonen upplever att det finns bara en funktion på denna lekplats, nämligen att den är en plats endast för små barn. Istället vill hen gärna se mer funktioner på denna plats så att fler människor skulle känna sig välkomna. Det krävs alltså mer funktioner och tillhörighetsmarkörer för denna lekplats att bli en bra mötesplats. Detta exempel visar hur viktigt det är att få två av de två första strategierna samverka och samspela för att kunna skapa en mötesplats.

Nästa bild föreställer en plats som min intervjuperson tyckte var en trygg och bra mötesplats tack vare konstverket som står där.

Figur 8 Eva Löfdahls konstverk 108 källor vid Husarviksparken, Norra Djurgårdsstaden

"Jag hoppas att varenda en som står där får en annan typ av association och tolkar konstverket på sitt sätt. När jag var där så för mig såg det ut som grenar eller något sådant, jag tyckte det var jättesnyggt" (Intervju 4)

Platsen på bilden är ett öppet torg vid Husarviksparken. Torget är lätt tillgängligt med bil, det finns dock avstånd från den här typen av fara markerad bland annat med träd. Platsen är också synlig för de som bor omkring, det finns alltså en del övervakning på torget. Samtidigt befinner sig platsen på allmän mark och väcker dessutom människors uppmärksamhet tack vare

konstverket som finns där. Det är ett bra exempel på den tredje strategin: skapa mötesplatser och synliggöra människor.

I *Program för hållbar utveckling* berättar Stockholms stads exploateringskontor att i Norra Djurgårdsstaden ska det finnas "intensiva och karaktärsstarka platser" som kan även fungera som "orienteringspunkter i området" (2017:29). Eva Dahlbergs verk får på så vis en speciell funktion. Nedan citerar jag beskrivningen av konstverket från Stockholms konst, organisation inom Stockholms stad som arbetar på uppdrag av kommunala förvaltningar, bolag och byggaktörer: "Skulpturen är både genomsiktig och speglade och omgivningen har därför stor betydelse för upplevelsen. Verket relaterar dels till Bobergs gasklockor genom storleken och den runda formen och dels till vegetationen på andra sidan Husarviken genom de bearbetade bromsstängerna som påminner om spröda grässtrån" (Stockholm konst, 2017).

Konstverkets funktion är alltså inte att bara attrahera människor utan också att synliggöra och återspegla livet i området. Den här funktionen är något som analyserats av Jan Gehl som påstår i sin bok *Cities for people* att stadslivet måste bli synliggjort och behandlat i likhet med andra urbana funktioner (Gehl 2010:209).

Konstverk i offentligt rum ska inte bara försvara ordningen utan också skapa den genom att attrahera människor. Habermas påstår att offentligheten förverkligas bara när alla medlemmar i samhället förstår den och använder sig av den (Habermas 1984: 93). Gatukonst och offentlig konst som är lätta att förstå och engagerar människor blir utmärkta medel för att skapa offentliga rum, eftersom de möjliggör användning av offentligheten.

Natur i staden

Natur är ett viktigt inslag i stadsbilden. Den kan upplevas både på ett positivt och negativt sätt beroende på var i staden den finns och hur den används av dess invånare. Natur är också ett bra exempel på hur de kulturella föreställningarna om fara, trygghet och ordning återspeglas i stadsplaneringen.

I det här kapitlet analyserar jag natur som ett exempel på hur alla tre strategierna som jag granskade i föregående kapitel samspelar med varandra. Jag vill dessutom undersöka hur naturens olika värde i olika stadsdelar påverkar användning av natur i staden och hur den nya analysmodellen för socialt värdeskapande (SVA) kan bidra till att natur får mer plats i stadsbilden.

Strategiernas samspel

Användning och planering av naturområden i staden handlar om samma mekanism som har sina rötter i kulturella föreställningar om trygghet och fara. Mekanismen är densamma i hela staden oavsett vilket område det är tal om och jag vill här visa det genom att undersöka stadsplanerarnas kulturella föreställningar om fara och trygghet när det gäller natur i två olika stadsdelar, Skärholmen-Vårberg och Norra Djurgårdsstaden.

Nedan analyserar jag två bilder från områdena och diskuterar olika sätt som stadsplanerare har för att introducera naturen i staden.

Så här beskriver min intervjuperson platsen under vårt samtal:

"Det är ganska stor distans från det mänskliga... man känner sig ensam om man går där"

(Intervju 2)

En känsla av ensamhet i staden är något som har bekymrat arkitekter och stadsplanerare sedan länge⁶. Mary Douglas ger teoretiska redskap att tolka stadsplanerarnas tankar om ensamhet i stadsrummet. Det förefaller logiskt om att ensamhet kan leda till otrygga situationer präglade av störande moment som t ex olovlig bilkörning samt avsaknad av tillhörighetsmarkörer som t ex mörka obelysta gångbanor.

---

⁶ Till exempel diskuterar Dan Hallemar och Håkan Forsell känslan av ensamhet i podcasten *Staden # 79* (Hallemar, D, & Forsell, H., 2017).

"Dels är väl skötseln viktig, att man röjer och gallrar bort sly och så, så att det blir en översikt, översiktbarhet, sedan belysning kan man jobba med också. Men sedan är ju mycket charm med naturens för att den ska vara orörd så man ska inte göra för mycket egentligen" (Intervju 2)

Figur 9 Skärholmsvägen från Äspholmsvägen, Skärholmen

Här berättar min intervjuperson om två störade moment. Det första är avvikelser från den rådande ordningen, dvs. det intervjupersonerna benämner som överblickbarhet. En sådan bristande översiktbarhet måste åtgärdas. Precis i linje med Mary Douglas teori påstår min intervjuperson att skötseln är ett sätt att skapa översikt, eller ordning med andra ord. Det andra momentet är belysning. Belysning är likt skötsel ett sätt att skapa ordning, genom att bekämpa faran. Dessutom markerar belysningen mänsklig närvaro och blir ett tecken på att den belysta platsen tillhör någon som tar hand om den.

Det finns dock en detalj som min intervjuperson nämner som försvårar arbetet med natur i stadsrummet. Intervjupersonen påpekar att naturen ska vara opåverkad och att det inte ska göras för mycket med naturen. Annars förlorar den sina naturliga egenskaper. Detta påverkar även andra strategierna som används för att skapa ordning. Det gäller att hitta balans mellan naturens ursprungliga charm och människors föreställningar om hur naturen skall vara. Att hitta den

balansen är viktigt när stadsplanerare till exempel programmerar naturområden med funktioner och försöker skapa mötesplatser.

”Jag tycker att det handlar mycket om att tydliggöra stråk... så att det finns sebarhet, att man kan ana att här borta verkar det vara något och inte går i en labyrint” (Intervju 1)

Återigen använder min intervjuperson ordet sebarhet i samma mening som överblickbarhet. Det förefaller som om dessa ord används synonymt med begreppet ordning.–Intervjupersonen använder dessutom det ordet i motsats till ordet labyrint, som på så sätt står för oordning eller kaos. Det är alltså uttryck för kampen mot faror och avvikelser för att skapa ordningen. En sådan ordning kan skapas genom att vägar och gångbanor blev tydliga och överblickbara.

Men det kan göras mer än det. Bilden nedan är från Husarviksparken i Norra Djurgårdsstaden för att utforska hur kan tydliggörandet av stråk i naturområden kombineras med programmering av platsen med funktioner.

Figur 10 Husarviksgatan, Norra Djurgårdsstaden

"Då handlar det snarare om att visa upp [natur] på ett bra sätt, att här har vi tydliga entrépunkter, här går man in om man ska ta sig till... den där utflyktsplatsen eller den här utsiktspunkten eller vad det nu för någonting finns där" (Intervju 3)

Här beskriver min intervjuperson ett möjligt sätt att skapa ordning i naturen med hjälp av entrépunkter där alla tre strategierna kan implementeras på en och samma gång. På bilden syns det en del av Husarviksparken. När jag tog bilden, var bryggan över Husarviken med Nationalstadsparken bakom mig, så det är en vy in i bostadsområdet. Längre fram till höger står det ett konstverk av Eva Löfdahl *108 källor* som jag berättat om i föregående kapitel.

"Du har tagit en bild från en brygga som är till för att människor kunde mötas. Och den här parken [Nationalstadsparken] är ju väldigt viktig. <...> Arkitekterna har jobbat väldigt hårt med att få till det som en bra anslutning mot nationalstadsparken" (Intervju 4)

Intervjupersonen berättar att platsen är utformad specifikt som en anslutning mot parken och som en viktig mötesplats. Här synliggörs alla människor som ska till eller från parken. Denna plats är en motsats till platsen som jag tagit bild på i Skärholmen. Där är naturområdet på andra sidan vägen och på så sätt separerat från bostadsområdet.

Att skapa en anslutning betyder och att det finns en tydlig gräns mellan bostads- och naturområdet. Och det gör det. I Norra Djurgårdsstaden är det Husarviken som är gränsen mellan två områdena. Sådana gränser är viktiga för att skapa ordning, då ordning innebär kategorisering. Där blir avvikelser från ordningen tydliga. Det kan uttryckas med ett citat från *Renhet och fara* där Douglas påstår att "allt som kan drabba en enskild människa i form av olyckor bör registreras enligt gällande principer i den värld, där hennes speciella kultur ingår" (1997: 13). Natur har länge varit farlig för människor och varit orsak till olika typer av olyckor. Därför behöver den separeras från bostadsområden. I Skärholmen där jag tagit första bilden är vägen också en gräns mellan två olika typer av områden. Till skillnad från Norra Djurgårdsstaden finns det ingen anslutning mellan dem.

Entrépunkterna till naturen blir på så sätt lika med den typen platser jag diskuterade tidigare. Entrépunkterna i likhet med trafikplatser är på det sättet ställen det sker farliga kontakterna mellan människor (de kultiverade människor som Jonas Frykman skulle uttrycka det) och den vilda naturen. Och det är samma slags sätt att hantera oordning som gäller både på en trafikplats och på en entrépunkt, eftersom platserna har liknande betydelse. Där på trafikterminaler eller entrépunkter sker det utbyte av människor mellan två olika delar av staden.

Skillnaden mellan de två typer av platser handlar om varför utbytet av människor sker, dvs. vad platserna används till. Medan en trafikplats eller en bussterminal med en tunnelbanestation har en funktion att tillhandahålla en trygg och säker miljö för trafiken och människoflödet, är syftet med entrépunkter till naturen att ge människor en möjlighet att vila. Skillnaden gör att olika sätt att skapa ordning och trygghet får annorlunda fysiska uttryck på olika platser.

När mina intervjupersoner pratar om Husarviksparken använder de ord *tydlig*, *stråk*, *utsikt*, *visa*. De orden kan jämföras med ord *siktlinjer* och *öppenhet* som min intervjuperson använde när hen pratade om Ropsten tunnelbanestation (jämför Strategi 1). Precis som tidigare, handlar det om att ge människor en känsla av kontroll över platsen genom att utforma den som öppen, välkomnande och tydlig.

Hur kan det göras? Nedan berättar en av mina intervjupersoner om olika sätt att utforma en sådan miljö i naturen.

"Sedan det offentliga rummet. Man skapar rum mer för aktivitet som för att kunna åka skateboard eller vad man vill göra, då finns det kanske mindre grönska utan mera trädgrupper. Det finns ju parkerna som man jobbar väldigt mycket med" (Intervju 4)

Det som min intervjuperson berättar om är programmering av platsen med funktioner som väcker uppmärksamhet och lockar människor. På så sätt skapas det ett offentligt rum, och natur kan också vara en del av det. Samtidigt går det inte att ända för mycket i naturen, eftersom den förlorar sina egenskaper, som jag diskuterar i början av detta stycke. Balansen mellan naturen som den är och användning av olika strategier för trygghets- och ordningsskapande innebär vissa svårigheter.

"En skogstur kan vara jättetrevlig och fin på dagen men jättehottfull och otäck på kvällen. <...>"Men sedan någonstans kommer man acceptera att vissa miljöer aldrig kommer vara trevliga när det är mörkt ute" (Intervju 2)

Trots allt är naturen fortfarande en del av staden som är väldigt svår att arbeta med och citatet ovan bekräftar det. Denna utmaning kan stadsplanerare ibland inte lösa med hjälp av metoder som ingår i någon av strategierna jag analyserar i denna uppsats.

"Framför allt tjejer vågar inte springa själva i naturreservatet när det är mörkt, så man har anlagt en motions slinga på fem kilometer i bebyggd miljö, just av den anledningen för att man ska kunna jogga och motionera i Sättra där spåret finns, trots att man har det fina naturreservatet med många fina joggingslingor" (Intervju 2)

Istället tvingas stadsplanerarna skapa alternativa lösningar som fungerar på liknande sätt fast i en annan miljö. Det finns mycket stadsplanerare som gör för att inkludera natur i stadsmiljö men balansen mellan olika faktorer, mål och strategier är svår. Dessutom har naturområden olika betydelser och värde i staden, något som försvårar arbetet ytterligare.

Naturens olika värde

I denna del analyserar jag hur naturens olika värde påverkar trygghet- och ordningskapande i stadsplaneringen. Jag vill också belysa hur olika analysmodeller (barn- och sociala värdeskapande analyser samt socialt värdeskapande analyser) kan användas för att skapa en tryggare stad genom att tillgodose att samtliga stadsdelar får tillgång till naturen.

Min diskussion handlar bl a om ojämlikheter och skillnader i staden. Det ligger nära till hands att fundera över hur dessa skillnader påverkar olika sociala grupper, dvs. människorna. Jag väljer att inte fördjupa mig i denna diskussion eftersom den skulle skifta fokuset i denna studie.⁷

De kulturella föreställningarna om trygghet och ordning som jag undersöker i detta arbete påverkar föreställningar om hur staden ska se ut. I mina intervjuer har jag också ställt frågan hur staden ska se ut.

"Den kan se ut på väldigt många olika sätt, för att det är inte bara själva utseendet som är det viktiga, däremot så finns det ett antal olika saker som man vet att det här kan man räkna hem på olika sätt, att här finns det värde i för människor som bosätter sig på en plats" (Intervju 3)

"En attraktiv stad är en stad som erbjuder en livsmiljö där man känner sig trygg och säker inom sitt område, men även framför allt också har tillgång till offentliga platser" (Intervju 4)

---

⁷ I *Borgerlig offentlighet* använder Habermas bland annat begreppet *social skikt* som är central för intersektionalitetsteorier. I intersektionella analyser undersöks samspelet mellan olika sociala skikt. I boken *Ett delat samhälle* beskriver Christofer Edling och Fredrik Liljeros begreppet som präglad "av en mer eller mindre påtaglig homogenitet, det vill säga de som tillhör samma skikt tenderar att dela smak, intressen, och så vidare" (2013: 10). Vidare i texten förklarar författaren författaren författaren att de använder begreppet "för att beteckna en systematisk ojämlikhet mellan olika grupper av människor inom samma samhälle" (2013:12).

Inom samhällsplaneringen pratas det ofta om tillgång till staden och dess offentliga rum. Offentligt rum är tillgängligt till olika sociala skikt i varierande grad. Olika sociala skikts tillgång till offentliga rum illustrerar relationer mellan dem och pekar på vilka mekanismer som förstärker ojämlikheten (Edling & Liljeros 2013:17). Att arbeta med tillgänglighet i staden berör flera mekanismer som bidrar till ojämlikhet. Samverkan mellan olika mekanismer ser olika ut i olika stadsdelar. Precis som Ahrne påpekar i *Ett delat samhälle* går det inte att veta vilken av faktorerna har störst påverkan i varje konkret fall (2013:150). I det här arbetet saknar jag material för att genomföra en sådan studie. Därför väljer jag att lämna utrymme för vidare forskning kring detta ämne.

Mina intervjupersoner berättar att stadens utseende beror på flera faktorer. Stadsplanerna jag pratade med ser alltså bortom själva utseendet och fokuserar istället på hur staden fungerar, hur den upplevs av invånare och vilka värden den erbjuder till människor. Enligt det andra citatet ovan ska staden upplevas som trygg och säker men även erbjuda offentliga rum.

Jag har tidigare diskuterat hur naturområden kan fungera som offentliga rum i staden och hur kulturella föreställningarna om trygghet och ordning kan återspeglas i den fysiska utformningen av offentliga grönområden. Jag har även jämfört två naturområdet i Stockholm, ett i Skärholmen-Vårberg och ett i Norra Djurgårdsstaden och vill nu diskutera de här platserna från ett mer övergripande perspektiv.

"Natur är ju en av de väldigt högt värderade stadskvaliteterna när du är i centrum. För då finns det inte så mycket av det. Men ju längre ut och ju mer du har av natur, desto mindre värderat är det" (Intervju 3)

I detta citat berättar min intervjuperson att naturens värde beror på var i staden naturområdet finns. Natur har alltså inget värde i sig, utan det är vi människor som tillskriver värde till naturen beroende på hur vi vill använda den. Användning av natur beror i sin tur på var naturen finns tillgänglig, och det påverkar hur staden disponeras i kommunala förvaltningar.

I en intervju med arkitekturstudenten Charles Gårdeman berättar Stockholms stadsarkitekt Torleif Falk att det finns "en naturlig närhet till skog och natur" i Stockholm och att det är något som arkitekter och stadsplanerare ska utveckla genom att stärka kopplingar och anslutningar till naturområdena. Falk hävdar också att "det gäller att planera ut ett helhetsperspektiv" och disponera staden på så sätt att människor har tillgång till naturen. Dessutom nämner stadsarkitekten att naturområden uppfyller funktioner och kvaliteter som människor ska ha tillgång till (Darab, A. 2018: 11).

Tillgång till naturområdena är alltså enligt stadsarkitekten det som kännetecknar en fungerande stad. I delrapporten från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm *Från delad till enad stad* (2016) påstår Åsa Dahlin att "Närhet till arbetsplatser, service, kollektivtrafik, kulturliv och grönområden stärker livskvaliteten och ökar välbefinnandet" (s. 7). Vidare i samma rapport står det att Stockholm ska fortsätta utvecklas i närheten till naturen och vattnet, och att "staden ska ta itu med den ojämlika tillgången till stadens resurser" (s. 20).

När det gäller tillgång till resurser, är tillgång till naturen värderat enligt samma principer som tillgång till arbetsmarknaden och andra stadskvaliteter. Tillgång till naturen handlar om något som min intervjuperson kallar för betalningsvilja:

"Där har man utgått från en analys som gjorts av Spacescape som då också för några år sedan ansvarade för att ta fram någonting som heter betalningsvilja för stadskvalitet. De stadskvaliteterna som har värden i stadsmiljön som man vill lyfta in i planeringen och där man också ser att om man tittar på dem geografiskt, att de är väldigt ojämnt fördelade. Då är det betalningsvilja man egentligen pratar om. <...> Vad man pratar om då är i huvudsak tillgängligheten med kollektivtrafik till arbetsmarknaden, <...> därutöver så handlar det också om tillgång till service, tillgång till rekreation, tillgång till offentligt rum." (Intervju 3)

Rapporter från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm bekräftar kopplingen mellan tillgång till offentliga rum och betalningsviljan som min intervjuperson berättar om. I rapporten *Skillnadernas Stockholm* (2015) visar författaren bland annat att "i socioekonomiskt svagare stadsdelar finns i regel lägre tillgång till service, arbetsplatser, kollektivtrafik, parker och offentliga rum" (s. 65). Vidare i rapporten *Från delad till enad stad* kopplar Åsa Dahlin tillgång till de här stadskvaliteterna till upplevelser av trygghet. "Stockholms stads trygghetsmätningar visar på stora skillnader i den upplevda tryggheten i det egna bostadsområdet och tendensen är att otryggheten ökar i stadsdelar med en redan hög andel otrygghet" (2016: 16).

Vad har tillgång till naturområden och trygghet att göra med själva naturen? En förklaring till fenomenet ligger enligt etnologen Orvar Löfgren i den borgerliga kulturen som förändrade bilden av natur. I den första delen av boken *Den kultiverade människan* följer Löfgren en förändring av hur naturens uppfattning. "Naturen, fritidslandskapet, utrustas med kvaliteter som står i ett motståndsförhållande till det som inte är natur i den borgerliga kulturen" (1986: 56). Förändringsprocessen börjar i 1890-talet och citatet ovan syftar på den tiden, men spänningen mellan föreställningar om vad som är natur och vad som inte är natur kan man dock fortfarande se hos dem som har tolkningsföreträde, bland annat stadsplanerare.

Som Löfgren visar i sin analys, uppfattades natur under en lång tid som en motsats till stadslivet (1986: 62). Idag uppfattar många, inklusive stadsplanerare natur som en del av staden. Enligt rapporter från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm som jag redovisade för ovan, min intervjuperson och stadsarkitekten, står parker och naturområden som symboliserar vila och rekreation inte längre i kontrast till stadslivet. Istället blir de en del av det. Löfgren tar fasta på samma utveckling och visar i *Den kultiverade människan* att industrialiseringen har bidragit

till att: "behovet av en *kompensatorisk* fritid blir en integrerad del av arbetslivet". Samtidigt kopplar Löfgren inkomstökningen bland befolkningen med fritidsindustrins framgångsrika utveckling (1986: 68).

Flykten till naturen uppfattas enligt Löfgren av "dagens svenskar" som ett sätt att förverkliga och återuppfinna sig själva. "Genom att vara ute i naturen är vi inte längre passiva konsumenter av fritid, vi är aktiva, vi producerar, odlar och samlar", påstår Löfgren (1986: 64). En bra illustration till detta påstående ger Åke Daun i *Förortsliv* (1976). Daun berättar om en familj som åker ut i naturen för att fiska, och visar sedan att medlemmar i denna familj inte är ensamma i sin strävan att göra något i naturen (s. 103). Idén att natur är en arena för aktiv fritid lever fortfarande och därför programmeras naturen med olika funktioner som ger utrymme för människor att skapa någonting, träna eller mötas. Naturen behöver därför vara en trygg miljö att vistas i. Dagens exempel på det kan till exempel vara Husarviksparken eller jogging slingor i Sättra jag diskuterade tidigare i texten.

Natur blev alltså en del av den borgerliga kulturen, men vad innebär det? Och hur påverkar det stadsplanering? I boken *Kulturanalys* analyserar Billy Ehn och Orvar Löfgren det som de kallar för "det borgerliga kulturbygget". I sin analys uppmärksammar etnologerna hur självkontroll blir en fundamental del av den borgerliga kulturen (s.72). På det sättet blir naturens roll som ett "spelrum för den äkta känslan, för vårt behov av frihet och självförverkligande" (Frykman & Löfgren 1986: 69) förknippad med ekonomiska framgångar som en belöning för hårt arbete.

"Ekonomisk praxis och motkulturell kamp [individualism] flätas ihop. I denna kamp utgår borgarna från att de förtjänar ledarskapet i kraft av sin personliga duglighet, sin höga moral, sitt förnuft och sin effektivitet" (1982: 71). När min intervjuperson på Stockholms stad berättar om betalningsviljan för stadskvalitet, dit tillgång till natur ingår, ser jag det som ett tecken på hur natur blev en del av konsumtionen (Frykman & Löfgren 1986: 73). De gränser som finns mellan natur- och bostadsområdena innebär inte bara skydd från faror utan markerar också hur konsumtionsstarka olika bostadsområdena är. Att stärka naturupplevelsen genom att skapa mötesplatser i naturen och synliggöra människor som finns där blir för stadsplanerare ett sätt att visa områdets sociala och ekonomiska status. Ordningen som konstrueras på så sätt har alltså hårda ekonomiska villkor, något som kan sammanfattas i uttrycket betalningsvilja för stadskvalitet. Den här ordningen omfattar också en viss nivå av den upplevda tryggheten.

Korrelationen mellan trygghet och tillgång till stadskvaliteter som natur och offentliga rum handlar i så fall också om betalningsviljan och betalningsförmågan. Detta försvårar ordnings-

och trygghetsskapande i ekonomiskt svagare områden, eftersom det krävs att alla som bor där ska uppfylla inträdesvillkoren för att få tillgång till offentliga rum, och på det sättet bilda offentlighet, som Habermas påpekar i *Borgerlig offentlighet* (1984:76).

Slutdiskussion och tillämpning

Detta är en kulturanalytisk studie om kulturella föreställningar om trygghet och ordning i staden. Ordet *kulturell* syftar på att föreställningar om staden bör se ut är socialt konstruerade och att det finns flera föreställningar som kan strida mot varandra. Jag definierar alltså kulturell föreställning som en socialt konstruerad bild över hur någonting, i detta fall hur staden bör se ut.

I min studie undersöker jag två områden i Stockholm, Skärholmen-Vårberg och Norra Djurgårdsstaden. Metoder som jag använder i mitt arbete är observationer i valda områden, intervjuer med stadsplanerare på Stockholms stad, informella samtal med individer som bor i Skärholmen-Vårberg, visuell etnografi och dokumentstudie av sociala och barnkonsekvensanalyser och kommunala tjänstutlåtanden mm. Mina huvudteorier är Mary Douglasdiskussioner i *Renhet och fara* om människans uppfattning om avvikelser, faror och trygghet samt Jürgen Habermas *Borgerlig offentlighet*, som handlar om hur kategorierna privat och offentligt påverkar ordningen i samhället.

Jag har identifierat tre strategier för att skapa ordning i staden. Ordet strategi använder jag för att beskriva kombination av olika metoder som nämndes av mina intervjupersoner för att skapa en tryggare stad. De strategier som jag undersöker har sina rötter i kulturella föreställningar om trygghet och ordning. Strategi i detta sammanhang är alltså ett begrepp som inte ska förväxlas med kommunala stadsbyggnadsstrategier. Alla strategier grundas på idén att vi människor organiserar miljöer omkring oss, inklusive stadsrum, utifrån föreställningar om vad som avviker från ordningen och på så sätt är farligt. Det som kränker ordningen, det farliga, ska undvikas eller bekämpas och strategierna jag undersöker omfattar metoder för att motverka sådana avvikelser.

Den första strategin handlar om att få bort störande moment från stadsrummet. Framför allt handlar det om bilar, men störande moment kan även omfatta grupper av människor som på något sätt uppstår som avvikande från den rådande ordningen. Den andra strategin behandlar platser. För att skapa ordning och trygghet använder stadsplanerare sig av olika sätt att

programmera platser med funktioner och anvisa platsens tillhörighet med hjälp av fysiska objekt. Den sista strategin handlar om hur stadsplanerare använder mötesplatser och synliggör människor i stadsrummet för att skapa trygghet.

Föreställningar om trygghet och ordning kan skifta beroende på om platsen uppfattas som privat eller offentlig. Det kan ske konflikter mellan till exempel samhällsplanerare och invånare eller olika grupper av invånare, då alla grupper kan ha olika föreställningar om ordning och trygghet. Detta har påverkan på planeringen inte bara i specifika områden utan också i hela staden.

Detta har jag analyserat genom att granska hur strategierna samarbetar och samspelar med varandra när stadsplanerare försöker integrera naturen i staden. I min analys av stadsplanerarnas sätt att arbeta tog jag i beräkning det faktum att natur har olika värde i olika stadsdelar. Jag kom fram till att i stadsplanerarnas arbete med naturområden sker det ett urval av funktioner beroende på vad som är syftet med det planerade området.

Natur sågs länge som en motsats till det som inte är natur, till exempel staden. Enligt etnologen Orvar Löfgren har vår syn på naturen förändrats under de senaste hundra åren och natur ses idag som en del av det vardagliga livet, som bidrar till att naturen får annorlunda funktioner (1986: 68). Jag kommer fram till att när natur blir en del av staden blir den också en del av konsumtionen och därför kan naturens olika värde i staden tillsammans med ojämlik tillgång till naturen förklaras med ekonomiska ojämlikheter som existerar i samhället.

En ordning som skapas i staden enligt kulturella föreställningar av en grupp som har tolkningsföreträde, dvs. stadsplanerare, kan på så sätt, enligt Habermas, vara en manifestation av gruppens status i samhället. Att skapa en sådan ordning kan vara exkluderande för dem som inte passar in i gruppen och som saknar tolkningsföreträde.

I mitt arbete har jag använt mig av kommunala dokument, bland annat barn- och sociala konsekvensanalyser. Dessa analysmodeller är viktiga verktyg i planeringsarbetet eftersom de fungerar som ett sätt att ta in invånarnas opinion för att bryta den exkluderande ordningen och försöka skapa offentliga rum tillsammans med invånare. Uppsatsen fokuserar framför allt på kulturella föreställningar hos stadsplanerare, de som har tolkningsföreträde. Men eftersom analysmodellerna är ett sätt att ge röst till stadens invånare, blir frågan om vem som bestämmer i staden i högsta grad aktuell.

Idag granskas många av de problem som kännetecknar moderna städer från ett hållbarhetsperspektiv. Hållbarhetsperspektivet omfattar både ekonomisk, ekologisk och social

utveckling. Frågor om trygghet och ordning tillhör hållbarhetens sociala dimension. Enligt dagens forskare till exempel Martine Buser och Christian Koch ska processuell natur av social hållbarhet beaktas i planeringen (2014: 920). Medborgardialog som ofta ligger till grunden för barn- och sociala konsekvensanalyser är ett sätt att ta hänsyn till de sociala processerna som pågår i området där dialogen genomförs.

Det handlar dock inte bara om att involvera boende i dialogen utan också om vilka som deltar i den. Detta betonas till exempel av Boverket i beskrivningen av nationellt mål för jämställdhet i stadsplaneringen. Enligt Boverket finns det flera aspekter som ska tas hänsyn till i planeringen och genomförandet av medborgardialog, bland annat vem som ska delta, och vilka frågor som ska ställas (Boverket, 2018). Ulrika Dagård, demokratiutvecklare på Lunds kommun, skriver i sin artikel *Demokrati, medborgardialog och governance* (2016) att: "Begreppet medborgardialog är mångfacetterat och kan innehålla flera steg och moment. Men fokus ska finnas på dialog, det vill säga att deltagarna oavsett om de är medborgare, förtroendevalda eller tjänstepersoner, ska lyssna och bli lyssnade på. Samtidigt bör det finnas möjlighet för medborgarna att påverka politiska beslut" (s. 1).

När Stockholms stad arbetar med att ta fram en ny analysmodell som heter sociala värdeskapande analyser (SVA), sker det en förändring i de befintliga analysmodellerna, BKA och SKA.

"Den [SKA] är egentligen konsekvensanalys av det planförslaget som har tagits fram. <...> Om vi går in och bara jobbar med SKA i detaljplanearbetet, men inte haft upp de här frågorna tidigare, då finns det en jättestor risk att man kommer in alldeles för sent" (Intervju 3)

Tanken med SVA är att analysen av det som är socialt värdefullt i området skall tas fram innan detaljplanen är färdig. I stället för att vara en utvärdering och uppföljning av detalj- eller översiktsplaner förväntas BKA och SKA enligt min intervjuperson att bli en utvärdering och uppföljning av en tidigare genomförd SVA. På det sättet kommer medborgardialog som ligger bakom analyserna också förändras. Men hur kan stadsplanerarna få veta vad som är socialt värdefullt?

"[Vi vill] att man kan rikta projekten till att jobba med rätta frågor och att de inte heller ska vara så att man jobbar bara i utanförskapsområden, utan att vi försökt fånga upp snarare teman som ska vara relevanta oavsett var man är i staden" (Intervju 3)

Min intervjuperson uttrycker viljan att arbeta mer utifrån ett övergripande perspektiv, dvs. första reda på vad är aktuellt för hela staden i stort, ta dessa aspekter in i arbetet och slutligen följa upp dem genom att genomföra BKA och SKA. Men vad är det för teman som kan vara aktuella för en ny analysmodell?

"Det som vi har gjort i alla fall i vårt arbete, vi försökt att skikta upp, på något sätt samla ihop alla frågor som vi ser hör till sociala hållbarhet. Och då är det trygghet, barnperspektivet, äldre frågor, mycket av de liksom övergripande frågorna när man kan se att det finns en... ska man säga... segregation i samhället" (Intervju 3)

Hur kan kulturella föreställningar om trygghet och ordning vara till hands i arbetet med den nya analysmodellen SVA? Min intervjuperson nämner ovan att den nya analysmodellen framför allt ska fånga övergripande frågor som återkommer i hela staden och berör segregation i samhället.

Mekanismen bakom olika kulturella föreställningar om trygghet och ordning är samma oavsett vilket område det är tal om. Den handlar om att undvika avvikelser från ordningen och tillämpa olika metoder som ger människor en känsla av kontroll över det fysiska rummet. Detta har jag visat i min analys av hur ordningsskapande strategier fungerar på specifika platser i Skärholmen-Vårberg och Norra Djurgårdsstaden. Dessutom har jag visat hur strategierna samspelar på en övergripande nivå och vilka faktorer som påverkar strategiernas tillämpning. Jag har också diskuterat hur kulturella föreställningar om ordning och trygghet varierar beroende på om det handlar om stadsplanerare eller stadens invånare. Då barn- och sociala konsekvensanalyser är till för att ta in invånarnas perspektiv, ska deras föreställningar om ordning och trygghet också med i analyserna, och framför allt i socialt värdeskapande analyser. Att analysera de kulturella föreställningarna ger bättre möjligheter att planera och bygga en mer tillgänglig, jämlik och socialt hållbar stad. Det blir också en påminnelse om att staden inte är bara byggnader och infrastruktur, utan en livsmiljö för tusentals människor med olika bakgrunder.

Summary in English

This is an ethnographic study of cultural concepts of security and order in the city. The word *cultural* refers to the fact that concepts of how the city should look like are socially constructed,

and that there are several concepts that might contradict each other. I therefore define cultural concept as a socially constructed image of how something, a city in this case, should look like.

In my study, I examine two areas in Stockholm, Skärholmen-Vårberg and Norra Djurgårdsstaden. Methods used in this work are observations in the selected areas, interviews with city planners from Stockholm municipality, informal conversations with those who live in Skärholmen-Vårberg, visual ethnography and document study of child and social impact assessments (BKA and SKA) as well as other municipal documents. Main theoretical texts used in this thesis are Mary Douglas' book *Purity and Danger*, in which Douglas explores people's perceptions of deviations, dangers and security, and Jürgen Habermas' book *The Structural Transformation of the Public Sphere*, where he explores how the categories private and public affect order in the society.

I have identified three strategies for creating order in the city. The word strategy is used to describe the combination of different methods mentioned by my interviewees to create a safer city. The strategies I'm studying have their roots in cultural concepts of security and order. Therefore, the term strategy in this context should not be confounded with municipal strategies for urban development. All strategies are based on the idea that people organize different environments, including city spaces, based on the ideas of what deviates from the order and thus is dangerous. Objects or people who violate the order are considered dangerous and should thus be avoided or combated and the strategies I investigate include methods to counteract such deviations.

The first strategy covers removing distracting elements from the city space. The distracting moments are mainly cars, but they can also include people that in any way seem as deviating from the prevailing order. The second strategy treats places. To create order and security, urban planners use different ways to program locations with functions and assign markers of belonging using physical objects. The last strategy tackles how city planners use meeting places and make people visible in the city to create security.

Concepts of security and order may vary depending on whether a place is perceived as private or public. This is where the conflicts between for example city planners and residents or different groups of residents happen, as all groups can have different concepts of order and security. This affects planning not only in specific areas but also throughout the city.

I have tried to analyze this by examining how these three strategies work together with each other when urban planners try to introduce nature into the city. In my analysis of the city planners' way of working, I considered the fact that nature has different value in different parts of the city. I found out that in their work with nature the city planners select functions depending on what is the purpose of the planned area.

Nature has for a long time been seen in contrast to what is not nature, for example city. According to the ethnologist Orvar Löfgren, our view of nature has changed over the past hundred years, and nature is now seen as part of everyday life, which causes that nature now has different functions from before (1986: 68). I conclude that when nature becomes part of the city, it also becomes part of the consumption and therefore the different value of nature in the city together with uneven access to nature, can be explained by economic inequalities existing in society.

An order that is being created in the city according to cultural concepts of a group that has prerogative to interpret, for example city planners, can thus, according to Habermas, be a manifestation of this group's status in society. Creating such an order may be exclusive to those who do not fit into the group and lack prerogative to interpret.

In my work I have used several municipal documents, including child and social impact assessments. These assessment models are important tools in city planning as they are a way of incorporating residents' opinions to break the excluding order and to try to create public spaces together with residents. The thesis focuses primarily on cultural concepts of city planners, the group that has prerogative to interpret. However, since the assessment models are a way of giving voice to the city's residents, the question of who decides in the city becomes more relevant.

Today, many of the problems that characterize modern cities are examined from a sustainability perspective. The concept of sustainability includes both economic, ecological and social elements. Issues of security and order are part of the social dimension of sustainability. According to current researchers, such as Martine Buser and Christian Koch, the processual nature of social sustainability should be considered in planning (2014: 920). Civic dialogues that often constitute the basis of child and social impact assessments are a way of taking into consideration the social processes taking place in the area where the civic dialogue is carried out.

However, the problem is not just about involving residents in the dialogue, but also about those who participate in it. This is emphasized, for example, by the Swedish National Board of Housing, Building and Planning in the description of the national objective of gender equality in urban planning. According to the National Board of Housing, Building and Planning, there are several aspects to be considered in the planning and implementation of civic dialogue, including who should participate and what questions should be asked (Boverket, 2018). Ulrika Dagård, democracy developer at Lund municipality, writes in her article *Demokrati, medborgardialog och governance (Democracy, Civic Dialogue and Governance, 2016)* that: "The concept of civic dialogue is multifaceted and can contain several steps and moments. But the focus should be on dialogue, that is, the participants, regardless of whether they are citizens, elected representatives or service personnel, should listen and be listened to. At the same time, there should be a possibility for citizens to influence political decisions" (p. 1).

Stockholm municipality is now working on developing of a new assessment model called social value creation assessment (SVA), which causes a change in the existing models, child and social impact assessment models (BKA and SKA).

"The [Social impact assessment] is actually an impact assessment of the planning proposal. <...> If we go in and only work with Social impact assessment in the detailed planning work, without addressing these issues before, then there is a huge risk of getting in late" (Interview 3)

The idea behind social value creation assessment (SVCA) is that the analysis of what is socially valuable in the area must be conducted before the detailed plan is completed. Instead of being an evaluation and follow-up of detailed or general plans, child and social impact assessments (CIA and SIA), according to my interviewer, are expected to be an evaluation and follow-up of a previously implemented Social value creation assessment. In this way, civic dialogue behind the assessments will also be reshaped. But how can city planners know what is socially valuable?

"[We want] to target the projects to work with right issues and that they should not be expected to work only in segregated areas, but we tried to capture rather themes that should be relevant no matter where you are in the city" (Interview 3)

My interviewee expresses the willingness to work more from an overall perspective, which means to first find out what is relevant to the city as a whole, then take these aspects into work,

finally follow them up by implementing child and social impact assessments. But what are the themes that can be relevant to the new assessment model?

"What we've done at least in our work, we tried to set up, somehow put together all the issues that in our opinion belong to social sustainability. And then there is security, the child's perspective, elder care issues, many of the kind of overall questions when one can see that there is ... so to say... segregation in the society" (Interview 3)

How can cultural concepts of security and order be useful for the new Social value creation assessment model? My interviewee mentioned above that the new analysis model should primarily capture comprehensive questions that recur throughout the city and touch upon segregation in the society.

The mechanism behind different cultural concepts of security and order is the same no matter what area is discussed. This mechanism covers avoiding deviations from the order and applying different methods to give people a sense of control over the physical space. I have shown this in my analysis of how strategies to create order work at specific locations in Skärholmen-Vårberg and Norra Djurgårdsstaden. In addition, I have shown how these strategies interact at an overall level and what factors influence the application of strategies. I have also discussed how cultural concepts of order and security vary depending on whether they belong to city planners or city residents. As child and social impact assessments are used to address the residents' perspectives, their concepts of order and security should also be included in the assessment models, and especially in social value creating assessments. Analyzing the cultural performances gives better opportunities to plan and build a more accessible, equal and socially sustainable city. It is also a reminder that the city is not just buildings and infrastructure, but an environment for thousands of people with different backgrounds.

Källor

Intervju 1 – 2018-02-02. Stockholms stads exploateringskontor. I författarens ägo.
Intervju 2 – 2018-02-06. Stockholms stads exploateringskontor. I författarens ägo.
Intervju 3 – 2018-02-12. Stockholms stads stadsbyggnadskontor. I författarens ägo.
Intervju 4 – 2018-02-12. Stockholms stads exploateringskontor. I författarens ägo.

Anteckningar Skärholmen-Vårberg 2018-01-30. I författarens ägo.
Anteckningar Skärholmen-Vårberg 2018-02-01. I författarens ägo.
Anteckningar Norra Djurgårdsstaden 2018-02-05. I författarens ägo.
Anteckningar Norra Djurgårdsstaden 2018-02-08. I författarens ägo.

Referenser

Agar, M. (1996). *The professional stranger: An informal introduction to ethnography* (2nd ed.). San Diego: Academic Press.

Aspers, P. (2007). *Etnografiska metoder: Att förstå och förklara samtiden* (1 uppl ed.). Malmö: Liber.

Boverket, 2018. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationella-mal-for-planering/jamstalldhet-i-samhallsplaneringen>, läst 2018-05-31.

Buser, Martine & Koch, Christian. (2014). *Tales of the Suburbs? —The Social Sustainability Agenda in Sweden through Literary Accounts*, in *Sustainability*, 6. Pp. 913-934. 10.3390/su6020913.

Columbus R.P., 2018. <https://www.stockholmdirekt.se/nyheter/skarholmens-unga-ska-fa-makthavarna-att-satsa-ratt/reprbA!317UNyzCCUyq4rOzYdIqOw/>, läst 2018-05-17.

Dahlin, Å (2016). *Från delad till enad stad: Översiktsplanering för social hållbarhet*. http://www.stockholm.se/PageFiles/1285349/Delrapport_Boende%20och%20stadsmilj%C3%B6_KSHS_Fr%C3%A5n%20delad%20till%20enad%20stad_%C3%96versiktsplanering%20f%C3%B6r%20social%20h%C3%A5llbarhet_160408.pdf, läst 2018-06-03.

- Darab, A. (2018-02-27). "En modern stad måste vara till för alla". *Dagens Nyheter*.
- Daun, Å. (1976). *Förortsliv: En etnologisk studie av kulturell förändring = [suburban life]: [An ethnological study of cultural change]* (2 uppl ed.). Stockholm: Prisma.
- Davies, C. A. (1999). *Reflexive ethnography: A guide to researching selves and others*. London: Routledge.
- Douglas, M., & Kallrén, A. (1997). *Renhet och fara: En analys av begreppen orenande och tabu*. Nora: Nya Doxa.
- Edling, C., & Liljeros, F. (2016). *Ett delat samhälle: Makt, intersektionalitet och social skiktning* (2 rev och utök uppl ed.). Stockholm: Liber.
- Ehn, B., & Löfgren, O. (1982). *Kulturanalys: Ett etnologiskt perspektiv*. Stockholm: Liber Förlag.
- Franzén, L-O. (1968-09-10). Riv skärholmen. *Dagens Nyheter*.
- Franzén, M., & Sandstedt, E. (1981). *Grannskap och stadsplanering: Om stat och byggande i efterkrigstidens Sverige = Nachbarschaft und Stadtplanung: Über Staat und Bauen im Schweden der Nachkriegszeit*. Uppsala; Stockholm: Univ.; Almqvist & Wiksell international distr.
- Frykman, J., & Löfgren, O. (1986). *Den kultiverade människan*. Malmö: Liber Förlag.
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington DC: Island Press.
- Habermas, J., & Dahlkvist M. (1984). *Borgerlig offentlighet: Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. Lund: Arkiv.
- Hacking, I. (1999). *The social construction of what?*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Hallemar, D, & Forsell, H., 2017. <http://devstaden.arkitekt.se/79-staden-och-ensamheten/>, läst 2018-05-28.
- Hellspong, M., & Löfgren, O. (1972). *Land och stad: Svenska samhällen och livsformer från medeltid till nutid*. Malmö: Gleerup.

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm (2015). *Skillnadernas Stockholm*. <http://www.stockholm.se/PageFiles/1020704/Rapport%201%20Skillnadernas%20Stockholm,%20juni%202015.pdf>, läst 2018-06-03.

Langhorst, J. (2013). *Förortshat*; Stockholm: Ordfront.

Minoura, E., 2018. <https://arkitekten.se/kultur/bostadsgarden-som-inramad-rumslighet/>, läst 2018-06-01.

Nationalencyklopedin, 2018.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/matargata>, läst 2018-05-27.

Nicholas H. Wolfinger (2002) *On writing fieldnotes: collection strategies and background expectancies*, in *Qualitative Research*, volume 2, number 1, Pp. 85-93. DOI 10.1177/1468794102002001640.

O'Toole, Paddy & Were, Prisca (2008): *Observing Places: Using Space and Material Culture*, in *Qualitative Research*, volume 8, number 5, Pp. 616-634. DOI: 10.1177/1468794108093899.

Pink, S. (2007). *Doing visual ethnography*. London: Sage.

Ristilampi, P. (1994). *Rosengård och den svarta poesin: En studie av modern annorlundahet*. Stehag: B. Östlings bokförl.

Schønning Sørensen, M. (2007). *Projective planning: An inquiry into the justifications for urban planning*. Lund: Lunds universitet.

Spacescape (2016). *Social konsekvensanalys av Södra Värtahamnen*. <http://www.spacescape.se/project/social-konsekvensanalys-av-sodra-vartahamnen/>, läst 2018-06-03.

Stadsbyggnadskontoret, 2017.

<https://www.flickr.com/photos/norradjurgardsstaden/39584342434/in/album-72157623302668358/>, läst 2018-01-23.

Stockholm konst, 2017. <http://www.stockholmkonst.se/konsten/konstprojekt/108-kallor/>, läst 2018-05-30.

Stockholms stad (2010). *Promenadstaden: Översiktsplan för Stockholm*. https://vaxer.stockholm.se/globalassets/tema/oversiktsplanen/bilaga_beslut-utställning-och-antagande_webbplatsen_lowres.pdf, läst 2018-06-03.

Stockholms stad (2016). *Integrerad barnkonsekvensanalys*. http://bygg.stockholm.se/PageFiles/1277344/BKA_FokusSkhlm_Steg1_20160906_low_slutversion.pdf, 2018-06-03.

Stockholms stad (2017). *Fokus Skärholmen: Projekt på samråd*. <https://vaxer.stockholm.se/globalassets/omraden/skarholmen-stadsdelsomrade/fokus-skarholmen---sammanfattning-4-projekt-pa-samrad-5-okt-tom-17-okt-2017.pdf>, läst 2018-06-03.

Stockholms stad (2017). *Förslag till detaljplan för Skärholmsdalen i stadsdelen Sättra*. <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1907284>, läst 2018-06-03.

Stockholms stad (2017). *Förslag till detaljplan för Vårbergsvägen i stadsdelarna Vårberg och Skärholmen*. <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1907286>, läst 2018-06-03.

Stockholms stad (2017). *Jämförelseförförande inför direktanvisning: Fokus Skärholmen*. <https://vaxer.stockholm.se/globalassets/projekt/skarholmen-sdo/markanvisning/fokus-skarholmen--jamforelseforfarande-31-augusti-2017.pdf>, läst 2018-06-03.

Stockholms stad (2017). *Program för hållbar stadsutveckling: Norra djurgårdsstaden visar vägen mot en hållbar framtid*. www.stockholm.se/PageFiles/.../Program-for-hallbar-stadsutveckling-uppslag.pdf, läst 2018-06-03.

Strategiska utvecklingsavdelningen, 2018. <https://www.lund.se/fokusgenarp>, läst 2018-06-09.

Svenska Akademiens ordböcker, 2018. <https://svenska.se/tre/?sok=borgerlig&pz=1>, läst 2018-05-29.

Svenska Akademiens ordböcker, 2018. <https://svenska.se/tre/?sok=f%C3%B6rest%C3%A4llning&pz=1>, läst 2018-06-03.

Tjora, A. (2006). *Writing small discoveries, all discoveries: An exploration of fresh observers' observations*, in *Qualitative Research* volume 6, number 4, Pp. 429-451. DOI: 10.1177/1468794106068012.

Ulrika Dagård (2016) *Demokrati, medborgardialog och governance*. http://www.nordiccitynetwork.com/media/37623/artikel_demokrati_medborgardialog_governance_-20160816-.pdf, läst 2018-06-03.

Bilaga

Vårbergsvägen vid Vårbergs IP, Skärholmen-Vårberg

Bodholmsgången, bakom Sim- och idrottshallen, Skärholmen

Vårbergsvägen vid Söderholmsskolan, Värberg

Söderholmsgränd vid Söderholmsskolan, Värberg

Gård på Vårholmsbackarna, Värberg

Nya hus vid Ekholmsvägen, Skärholmen

Äspsholmsvägen sedd från gångbron till Bergbanan, Skärholmen

Skärholmsgången, Skärholmen

Skärholmsvägen från Äspholmsvägen, Skärholmen

Vy mot Sättra från parken vid Ekholmsvägen, Skärholmen

Ekholmsskolan, Skärholmen

Lekplats vid Motalavägen, Hjorthagen, Norra Djurgårdsstaden

Gård i Norra Djurgårdsstaden

Motalavägen, Hjorthagen, Norra Djurgårdsstaden

Hårvaldsgatan, Norra Djurgårdsstaden

Konstverket 108 Källor på Norra Djurgårdsstaden

Ropsten tunnelbanestation, Norra Djurgårdsstaden